

הלכה ז.

הנוטע אילן מאכל ודעתו עליו שיהיה סייג לגינתו או שנמטע לקורות לא לפירות הרי זה פטור מן הערלה. יש אומרים דבעינן שיהא ניכר שאינו לפירות כגון אם לעצים אינו מרחיק בין אילן לאילן כראוי ואם לבנין משפה הענפים כדי שיתעבנו. ואם לגדר שהוא במקום שצריך לגדור. ויש אומרים דצריך להוציא בשפתיו ולא מחשבה בלבו לבד. נמטע לסייג וחזר וחשב עליו למאכל או שנמטע למאכל וחזר וחשב עליו לסייג כיון שעירב בו מחשבות חיוב חייב בערלה ורבעי ומונין משעת הנטיעה. נמטע שלש שנים לסייג ומכאן ואילך למאכל אין לו רבעי שכל שאין לו ערלה אין לו רבעי. אם נמטע לסייג וגדר פירותיו ואח"כ חשב למאכל אע"ג שהפירות כבר נגמרו בשעה שהיה מחשבתו לסייג הפירות נאסרים למפרע. ויש אומרים דוקא שנתוסף מאתים לאחר שחשב למאכל.

פרי ציון

ז) הנוטע כו' איתא בפ"א דערלה מ"א: הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה ר' יוסי אומר אצילו אמר הפנמי למאכל והחיצון לסייג הפנמי חייב והחיצון פטור עכ"ל. וכתב רבנו בפירושו: אמר הש"ת ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו ולפיכך כשנתכוון בנטיעתו לאכילה או יתחייב בערלה אבל אם נתכוון בשעת נטיעת האילן שיהיה סייג או ליקח ממנו קורות או עצים אינה חייבת בערלה ורבו יוסי אומר שאפילו אילן עצמו אם היתה כוונתו שיהיה אותו הצד הנוטה ממנו דרשות הרבים סייג לצד הנוטה ממנו לגנה ויתכוין ג"כ שיהיה הצד הנוטה ממנו לפניו ר"ל לגנה למאכל שרין זה האילן נחלף והצר הפנמי נהדיב בערלה והצר החיצון פטור מן הערלה ואין הלכה כרבנו יוסי עכ"ל דברי רבנו הוא דברי הירושלמי (שם): הנוטע לסייג כו' כתיב ונטעתם כל עץ מאכל את שהוא למאכל חייב לסייג ולקורות ולעצים פטור מעתה אותו של מאכל אפילו חישב עליו לסייג יאה חייב ת"ל עץ מאכל (דפרוך אי משמעות דעץ מאכל קא דריש קשיא מנא לן למידרש לקוזה אוימא איפכא דעץ שהוא עומד למאכל אפילו חישב עליו בשעת נטיעה שיהא לסייג יאה חייב בערלה ולדומרא) ת"ל ונטעתם כל עץ מאכל. ר"ל הנטיעה צריך שיהיה לשם עץ מאכל לאפוקי אם נמטע שלא לשם עץ מאכל אעפ"י שראוי הוא למאכל פירותיו פטורין מדין ערלה במתני אמרינן דמחשבת שני דברים פטור מן הערלה לסייג ולקורות אבל לעצים לשורפן לא נזכר

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון מא

נזכר פוסטר. ובתוספתא ובת"כ שהביאו הירושלמי מוסיפים עוד פסור שלישי דהיינו לעצים. ומשמע דפליגי אם מחשבת עצים פוסר או לא. ותנא דמתני' ס"ל דאם דעתו לעצים אינו פוסר דכיון דאסור להשחיתם ועובר משום כל השחית אפילו אם חשב לעצים נמי אינו פוסר דבטלה דעתו אצל דעת התורה והתוספתא והת"כ ס"ל דכשהוא נוטע לכתחלה לעצים אינו עובר משום כל השחית ורבנו דלא הזכיר אלא שני פטורין ולא עצים שממע דס"ל דלעצים אינו פוסר. אך בפירוש השניות כתב גם לעצים והרא"ש בהלכות קטנות נ"ב כתב אפילו לעצים וכן הביאו הטור והש"ע ע"ש. ורבנו כתב בפיו דמלכים דאין איסור לקצץ עץ מאכל אלא דוקא דרך השחתה ע"ש. וכ"ש אם נטעו ככך מתחלה דאין בהם איסור השחתה ומה שלא כתב כאן לעצים לאו דוקא אלא ה"ה מחשבה לעצים נמי פסור ולקמן בה"ח כתב פוסר: וזה שחשב עליו לסייג או לעצים כ"י הרי ס"ל דגם מחשבה לעצים פוסר וכ"כ הסמ"ג ע"ש. והני מילי במשנה סדר נטיעתם לעצים ולא למאכל כגון שהוא רוצף האילנות רצופין זה אצל זה ואין זה הסדר של נטיעת אילנות למאכל שדרכן לנטוע אותו סרווחין שלא יקלקל אחד את חברו ומשנוי הסדר נראה שאין דעתו אלא לעצים להסקה וכן לקורות טיירי כמשפח שכן דרכן של אילנות העומדות לקורות למשפין אותן כדי שיתעבו וכן אם הוא נוטע לסייג מקום הסייג מוכיח עליו שאין דעתו אלא לכך שאם לא כן לא היה נוטע במקום שעושין סייג סביב האילנות אלא שדעתו שהן עצמן ירדי' לסייג אבל מחשבה בכך לא מהני כדאיתא בירושלמי (שם): תנו רבוי שמעון בן גמליאל אומר בדיא אבך מחשבה בכך לא מהני כדאיתא בירושלמי דבר: שהו רבוי להם נטע דבר שאין ראוי להם חייב (פרק) יאות אפר רשכ"ג ס"ט דרבנן דא"ר זעירא במשנה סדר נטיעתם לעצים ברוצף לקורות כמשפח לסייג מקום הסייג מוכיח עליו ע"כ. ומשמע דבמשנה סדר נטיעתן בעינן אפילו בראוי להם עיין בהרא"ש הלכות ערלה ועיין במעדני י"ט אות ו' ע"ש. והטור הביא להלכה דבעינן משנה סדר נטיעתן וז"ל: והוא שיהא ניכר שאינו לצורך אכילה כגון אם הוא לשרפה שנוטע רצופין ואינו מרחיק בין אילן לאילן (כמבואר בח"ט סי' רמ"ז) כראוי ואם הוא לבנין שמשפח הענפים כדי שיתעבו ואם לנדר שהיא במקום שצריך לנדר ע"ש וכ"כ הר"ש והרא"ש וסחר"י במ"צ ע"ש. והב"י (שם) כתב הטעם שרבנו השמיט דברי הירושלמי האלה שהוא י"ל מפרש דרבי זעירא לא קאמר שצריך שישנה סדר נטיעתן אלא ה"ק כיון שדרך לשנות סדר נטיעתן מותר ואפילו לא שינה כשינה דמי ע"ש. וכתב הב"ח: ותמה אני אם יצאו דברים מתחת קולסמו אבל דעת הרמב"ם ברור ופשוט כפי הנוסחא בירושלמי שכירינו היום כ"י ופירושו מבואר דקס"ד דרשכ"ג פליג וקאמר היכא דנטע דבר שאינו ראוי כלל לא לסייג ולא לעצים ולא לקורות דחייב דאם היה פסור א"כ עקרת תורת ערלה מן התורה דכל אחד ישע כל נטיעותיו לשם דברים אלו ויהא פסור מרין ערלה ומשי"ה קשיא לי יאות אישכ"ג מאי טעמע דרבנן דפליגי דאף בדבר שאינו ראוי להם כלל נמי פסור ומשני רבי זעירא דרבנן נמי לא פליגי בדבר שאינו ראוי להם דפשיטא דחייב כי פליגי במשנה סדר נטיעתן וכו' דרשכ"ג אינו פסור אלא במשנה לעצים ברוצף לקורות כמשפח ולסייג מקום הסייג מוכיח עליו הא לאו הכי חייב ואע"ג דראוי הוא לסייג ולקורות ולעצים אבל לרבנן אפ"י אינו משנה נמי פסור כיון שראוי להם וכו' דרשכ"ג פליג בכרייתא אדרבנן לית הלכתא כרשכ"ג ולהכי פסק רבנו כרבנן ככל שדעתו

בשעת

מב פרו הלכות ערלה ורבעי ציון

בשעת נטועה לסייג ולקורות ולעצים פטור מערלה ולא היה צריך לפרש שהיא דבר הראוי להם דהא פשיטא הוא דאל"כ עקרת תורת ערלה מן התורה ולפענ"ד דהכי עיקר כהרמב"ם אלא דבשיע כתב להחמיר כדברי הרא"ש עכ"ל והקשה עליו המעשה רקח מה שבנה הב"ח בעיקר על היסוד דאל"כ בטלת תורת ערלה כו' הא תלוי בדעתו האמתית ואם אין כוונתו אלא לאלו הדברים שהוא צריך להם באמת שפיר פטור מן הערלה ואם רק מערים בדבר בודאי חייב בערלה ודמו בנפשו הוא שנכשל בדין ערלה דאפילו הנאתה נאסר ע"ש. ולענ"ד נראה דשפיר עבד רבנו שהשמיט הא דר' זעירא במשנה סדר נטיעתן כו' דלא אמר ר' זעירא דמיירי בכשנה סדר נטיעתן אלא לרבנן דפליגי אר' יוסי דאמר שאפילו עצמו אם היתה כוונתו הנוטה ממנו לרשות הרבים לסייג וצד הנוטה לפנים למאכל האילן האחד נחלק וחלק החוץ פטור מן הערלה וחלק הפנים חייב בערלה ולא בכוונה לחוד תליא מילתא א"כ ע"כ דבעינן הוכחה על כוונתו ושיהיה ניכר שעל דעת כן נעשה הלכך אסר ר' זעירא דמיירי במשנה הסדר נטיעתן כו' לאפוקי לר' יוסי דס"ל דאפילו אילן אחר מתחלק להיות חלק ערלה וחלק פטור ובכוונתו ודעתו לחוד מספיק ואין צורך הכרה על דעתו דאין אפשר באילן אחד לעשות הכרה דשני הפכים בנושא אחד הוא ע"כ לשיטתיה אין צורך לשנות סדר נטיעתן ולעשות היכר דמחשבה לחוד סני. א"כ כיון דרבנו פוסק כר' יוסי שפיר עבד שהשמיט דברי ר' זעירא והרא"ש בהלכות ערלה שהביא דברי ר' זעירא ע"כ פוסק כרבנן ולא כר' יוסי ולפי זה לא היה להחמיר והמחבר בש"ע להביא דברי ר' זעירא ודברי ר' יוסי יחד דהו"ל תבתי דסתרי וצ"ע. והסמ"ג במצוה קל"ז הביא כדברי רבנו טמט בלו שום שנוי והחינוך מצוה קמ"ז ג"כ כתב סתם שהנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה דעין מאכל כתיב ע"ש. א"כ משמע דס"ל ג"כ דלא בעינן משנה סדר נטיעתן כלל ורק בכוונה תליא מילתא וכ"כ הכפ"ץ בפרק נ"ד ע"ש וכ"כ האור זרוע בהלכות ערלה ועיין לקמן מ"ש בזה. אולם בספרי תורת השביעית ה"א כתבתי להוכיח דרבנו ס"ל דהנוטע לסייג ולגדר אינו פטור אלא במשנה את הסדר וניכר דלסייג ולגדר נטע דאל"כ תקשה הא דאין מרכיבין ערב שביעית פחות ממ"ה יום לפני ר"ה לפי שיטת רבנו דס"ל דהא דאין נוטעין ערב שביעית פחות ממ"ה יום לאו משום תוספת שביעית אלא משום דמונין לשביעית ויאמרו דנטע בשביעית הא תינה נטעה אבל הרכבה דאין מונין אלא לפי חשבון השנים של העץ אשר בו נרכב והנרכב נטוע מוזמן ואיזה חשבון מונין יש כאן. אלא ע"כ סירי דהרכיב בנטוע לסייג ולגדר דאין מונין אלא מוזמן הרכבה אבל אכתי תקשה מי יוסר דנטע לסייג וכדומה עד שיאמרו דנטע בשביעית אלא ע"כ דבעינן היכר שנטע לסייג ולגדר הלכך היישינן שיאמרו דנטע בשביעית ע"ש. אולם לפי המסקנא (שם) ובספרי תורת הרכבה ה"א שאנכי ססיק שם דדין דאין מרכיבין ערב שביעית פחות ממ"ה יום לפני ר"ה מיירי דהרכיב אילן מאכל באילן סרק ע"ש אינו מוכרח לומר דרבנו ס"ל דהנוטע לסייג ולגדר אינו פטור מערלה אלא במשנה הסדר וניכר דנטע לסייג או לעצים נטע. מ"ש רבנו הנוטע כו' לא דוקא נוטע רק העיקר כבעל האילן תליא ואם נטע אחר אין כוונתו ומחשבתו מחייב ולא פוטור עיין במנחת חינוך מצוה רס"ו.

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון מג

נמען כו' איתא בירושלמי (שם): נמעו לסייג וחישוב עליו למאכל (בתחלה חשב לעצים ואח"כ חשב עליו למאכל) בא במחשבה (כלומר בא לחיוב במחשבה זו) למאכל וחישוב עליו לסייג דא כל הימינו (כלומר אם חישוב למאכל ואח"כ חישוב לסייג לא כל הימינו להפקיע חיובו שבתחלה שנמע למאכל) שנה ראשונה לסייג מכאן ואילך חישוב עליו למאכל (נמע שיהא שנה ראשונה לסייג ומכאן ואילך שיהא למאכל) מכיון שחישוב עליו מחשבת חיוב היא חייב, כלומר כיון שחישוב עליו מחשבת חיוב ג"כ ברין הוא שיהא חייב, וחיוב הערלה מתחיל משעת הנטיעה לא משנה השניה כדאיתא בתוספתא (שם): נמעו לעצים וחשב עליו לאכילה מאימת מונה משעת נטיעתו עכ"ל. ומשמע דאין חיובק אם מתחלה נמע על מנה, כן ששנה א' יהיה לסייג ואח"כ לעץ מאכל או שמתחלה נמע רק לסייג ואח"כ נמלך לאכילה כל שבתוך השלש שנים חישוב עליו לאכילה נעשה כאלו מתחלה חישוב עליו לאכילה ומנין לו שני ערלה משעת נטיעתו, וכן איתא בת"כ פ' קדושים פ"ג: נמעו לעצים וחישוב עליו לאכילה מנין ת"ל כל עץ מאימתי הוא מונה לו משעת נטיעתו עכ"ל. וכתב הקרבן אהרן לפרש דברי הת"כ וז"ל: ויפה דרשו אחר דיליף ליה מאוסרו כל עץ מאכל במשמע כיון שחשב עליו שם מאכל בין בתחלה בין לבסוף חייב בערלה עכ"ל הרי כתב דאפילו המחשבות לא היו בשעה אחת דהיינו בתחלה אלא אפילו שלא היו אלא בזמנים שונים כיון שהיו שני מיני מחשבות בתוך השלש שנים מרבינן סבל עץ מאכל דחייב בערלה, ומ"ש לפרש משעת נטיעתו, לאפוקי משעת הוצאת הפרי שנאמר ונטעתם וגו' וסמך ליה שלש שנים ע"ש, משמע דמפרש דהאי דברי הת"כ מאימתי הוא מונה ענין בפני עצמו הוא ולא קאי אדלעיל אנמעו לעצים כו', ולענין נראה דזה קאי אדלעיל לענין, אם חשב אח"כ לאכילה דא אסרינן דמכאן ולהבא מיום שחשב לאכול מהם מתחיל מנין השנים אלא מונין שנות הערלה משעת הנטיעה ולא משעת המחשבה, ומ"ש רבנו כיון שעירב בו מחשבות חיוב חייב ר"ל כל שחשב מחשבת חיוב בתוך הג' שנים אפילו בתערובות ולא היתה מחשבת החיוב לבדה לא מיבעיא דאם היתה מחשבת אכילה מתחילה ואח"כ מחשבת עצים דחייב כיון דנתחייב, נתחייב אלא אפילו מתחלה היתה מחשבת עצים ואח"כ מחשבת אכילה חייב בערלה דכתיב ונטעתם כל עץ מאכל בל שהיתה מחשבת מאכל ל"ש בתחלה ל"ש בסוף חייב וכ"כ החינוך מצוה רמ"ז ע"ש וכתב המנחת חינוך (שם) דאם חישוב בשעה שהיו פירות על האילן דהפירות שהיו קורם המחשבה מותרים וזה שהוסיפו אסורים ואם הוסיפו מאתים אסורים ואם לא הוסיפו מותרין כדון אילן שנעקר ע"ש, ר"ל דבפ"א דערלה מ"ה איתא וז"ל: בריכה שנפסקה והיא מלאה פירות אם הוסיף במאתים אסור עכ"ל, ולענין דזה אינו ואפילו לא הוסיפו אסורין ולא דמי לאילן שנעקר דהתם חיוב הערלה בא מכאן ולהבא אחר שנמע לאחר שנעקר משא"כ כאן מחשבת אכילה מחייבת בערלה למפרע משעת הנטיעה לא משעת המחשבה ולהבא דהא מונין משעת נטיעה, אך אם תלשן לפני שחישוב לאכילה יש להסתפק מהו דין הפירות שמלפני המחשבה, אם ניטא כיון שכבר נתלשו ויצאו כהיתר מותרין או ל"ש כיון דעכ"פ חל למפרע ודמי לאוכל פירות מעושרים ואחר שאכל שא"ל על הפרשה ובטלה חל איסור טבל אפילו סה שאכל, וכן אם שחט קדשים בחוץ ונתחייב כרת, ואח"כ הלך אל החכם להחיר לו הקדשו אסרינן אנלאי מילתא למפרע דלא הוי הקדש מעולם ופטור מכתת, ונזיר שהיה שותה יין אם שאל על נזירותו פטור מלקות, וכן אם

וינתה

מד פרי הלכות ערלה ורבעי ציון

וינתה ואדח"כ עקרוה רבנן להקידושינן למפרע פמורה מסיחה. ואיכא לחלק דהתם כאשר מבטלים הסיבה נשאר המצב כמו עכשיו וכמו שהיה קודם שבאה הסיבה הלכך שבבטלים הסיבה מעמירום למפרע כמו עכשיו וכמו שהיה קודם שבא הסיבה משא"כ כאן אין זה תקופה שעברה שהיתה אף פעם כמו עכשיו אחר שתסיר הסיבה דמעולם לא היה על העץ שום חיוב ערלה כמו עכשיו שמביא את העץ לידי חיוב ערלה מפאת מחשבתו של עכשיו שחושב לאכילה. הלכך אפשר לומר דכיון דלאחר שנתלשו הוא דחישב לאכילה ובשעת התלישה היה או מחשבת עצים אמרינן מאי דהוה הוה ומותרין.

וגראה דאפילו אם בשעת תלישה לא היתה כוונתה בשביל לאכול נמי מותר ולא אמרינן דחל על הפירות איסור ערלה משום מחשבתו לאכילה דהא כל עץ מאכל כתיב והא בשעה שהגיעה שלישי היה העץ סייג ונדר ולא עץ מאכל. וראיתי דהטעמה רקדה בה מ"ש פ"י ה"ג שכתב בשם מהר"ל שעל הירושלמי דהא דאמרינן דזה שחשב עליו לסייג ולעצים פטור דוקא שחשב גם על הפירות לשרפן ע"ש וזה ודאי דלשרפן לאו דוקא היה לאבר בכל אופן אולם מירושלמי פ"ק דערלה ה"א סבואר דאין צריך לחשוב לאבר הפירות ורק שיחשוב לעצים שמפרש הטעם שלקורות ולסייג פטור הוא"ל בשם שהוא רוצה בפריו כך הוא רוצה בעצו ע"ש ועיין בדרישה י"ד ס"י רצ"ד ס"ק ז' ועיין לקמן הלכה י"ב מ"ש בזה. אך יש להסתפק אם חשב לעצים את גוף העץ או שהענפים שלו ולאכול את פירותיו אם בכ"ז שייך לומר דהוי עירוב מחשבות חיוב דלא מצינו סברא זו רק דבשעה שחשב לאכילה ביטל מחשבת לעצים לגמרי משא"כ בנומא דשולמין שתי המחשבות יחד דמשמטין שתיהן בבת אחת. וגראה דבכ"ז דמי למחשבה שיהיה הצד הפנימי שלו למאכל והחיצון לסייג או הצד ההתחון למאכל והעליון לסייג או להיפך דהחלק למאכל והחיצון בערלה כ"ש בנומא הנ"ל דחלק הפירות כולו למאכל דעל החלק הפירות חל חיוב ערלה אך זה אינו אלא בשעת הנטיעה. והא דאמרינן דמונין לה משעת נטיעתן לאו לענין לאיסור למפרע מנין לה אלא לאפוקי דלאו משעת מחשבתו לאכילה מנין שלש שנים אלא לענין דמה שעבר משעת נטיעתו עד שחשב לאכילה נעשה כמו שנהג ערלה ומשלים השלש שנים למנין שנות ערלה דאם לא נדון להשלים שנות ערלה הא התורה אמרה שלש שנים יהיה לכם ערצים לא יאכל וענין רבעי לא איפשר דנוהג משום דבפועל לא הירד ניהג ערלה בשעה שהיה לסייג. ויש להעיר מהא דאיתא בירושלמי (שם) בהרי"א: נטעו שנה ראשונה לסייג מכאן ואילך חישוב עליו למאכל. מכיון שחישוב עליו מחשבת חיוב יהא חייב (ופריך) והתנינן רבי יוסי אומר אפילו הפנימי למאכל והחיצון לסייג הפנימי חייב והחיצון פטור (אי"כ נימא נמי בנטע שנה ראשונה לסייג מכאן ואילך חישוב עליו מחשבת חיוב דבשנה הראשונה יהא מותר משום ערלה ומכאן ואילך יהא אסור משום ערלה ומשני) תמן למאכל למאכל לעולם, לסייג לסייג לעולם דברים מכיון ששנינו בו מחשבת חיוב והא חייב. ר"ל דלא דמיא הא דהכא לר"ד דר"י יוסי בפתני דרמ"ב הצד הפנימי שהוא למאכל לעולם הוא למאכל ומה שהוא לסייג לעולם הוא לסייג ואין כאן עירוב מחשבת חיוב אבל הכא מכיון שנתערב בו בכלול מחשבת חיוב בדין הוא שיהא חייב אפילו בשנה הראשונה. הרי מוכח מכאן דמחשבת אכילה דאח"כ אסור למפרע. אולם אם נפרש כמו שמפרש הפ"ט אינו מוכח מדין דהוא מפרש דהקושיא לר"ה

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון מה

להיפך ע"ר יוסי למד החיצון פטור גם מכאן ולהבא נימא דמכאן ולהבא גם החיצון יתחייב בערלה כמו מחשבת אכילה אוסרת מכאן ולהבא כל העץ אע"פ שננטע אורו לסייג ועל זה משני ומחלק דלא דמי ז"ל דהך דר' יוסי הצד הפנימי שהיא למאכל לעולם היא למאכל ומה שהוא לסייג לעולם הוא לסייג אבל הכא מכיון שנתערב בו בכלול מחשבת חיוב כד"ן שיהא חיוב. עוד אפשר לפרש דהקושי הוא על הדין דנטע למאכל ואח"כ חשב לסייג דחיוב נימא לחלק דמה שננטע קודם למאכל יהיה אסור ומה שנגדל אחר המחשבה לסייג יהיה מותר כמו בד"נא דר' יוסי דהחיצון מותר לעולם והפנימי לעולם אסור על זה משני דלא דמי דהא דר' יוסי לכתחלה היה כך דהחיצון יהיה לעולם לסייג ומותר והפנימי לעולם יהיה למאכל ואסור משא"כ כאן דלכתחלה נטע למאכל ונאסר כל העץ איך אפשר שיהיה אח"כ מותר דבר שנאסר אינו חוזר להיות היתר דאין מחשבה מוציאה מידי מעשה שננטע לשם מאכל. והנ"ר"א וצ"ל מפרש דהקושי אפילו בנטע לסייג ואחר כך חשב למאכל ומפרש החילוק: תמן המאכל לעולם פ"י מה שחישב למאכל אותו צד יהיה למאכל פע"כ ואותו הצד שהוא לסייג לעולם לסייג אבל הכא לא חישב אלא שיהיה שנה ראשונה לסייג ואחר כך יהיה כל האילן למאכל דהיינו שלא חיסק בין חצי לחצי אלא אכל האילן חישב שתהא שנה ראשונה לסייג ואח"כ למאכל דכיון דעירב בו מחשבת חיוב פ"י דהשתא יש באילן מחשבת חיוב ולכך חיוב אבל התם לא עירב זה החצי עם החצי השני כלל ולכך לא נקרא שם עירוב מחשבת חיוב עכ"ל. מה שכתב דלא חישב אלא שיהיה שנה ראשונה כ"ו לאו דוקא אלא אפילו חישב לסייג לעולם אם אח"כ חישב למאכל נאסר משום ערלה כמ"ש לעיל לפי כל הפירושים הללו אין ראייה כלל דהפירות אסורים למפרע. והא דאיתא בדרושלמי כתיב ונטעתם כל עץ מאכל את שהוא למאכל חיוב לסייג ולקורות ולעצים פטור מעתה אורו של מאכל אפילו חישב עליו לסייג יהא חיוב וכתב הא"ז: פ"י היכא שננטעו למאכל וחסט אפילו לאח"כ חישב עליו לעצים חיוב דבחר נטיעה אוליגן ולא בחר מחשבתו דהאידנא ע"ש. ותקשי ל"ל קרא הא בלא"ה אין מחשבה מוציא מידי מעשה ואיכא דמיטר דקמ"ל דאפילו אח"כ שינה סדר הנטיעה ועשה הכרה ע"י מעשה אינה מכחלת המחשבה לאכילה דמעיקרא. וכן להיפך אם נטע לסייג אפילו משנה הסדר ועשה הכרה שננטע לנדר מ"ט אם חישב אח"כ למאכל אפילו במחשבה לבר מוציא מידי מעשה דלסייג מפני דעכ"פ עץ מאכל הוא. ולפי מה שהוכחנו דמחשבת מאכל אינה אוסרת הפירות למפרע א"כ הפירות שנגדלו מקודם מותרין והפירות שיגדלו אחר המחשבה למאכל יהיו אסורים עד שלש שנים משעת נטיעה. איך יקוים שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל הא לא יחול איסור אכילה רק שנה או חצי שנה לבר אם תהיה המחשבה בשנה השלישית קודם שעברה כל השנה. איכא למיטר דמרבנינן סכל עץ מאכל אפילו לא כל השלש שנים יהיה איסור אכילה נטי חל איסור ערלה ועכ"פ בעינן שיחול איסור ערלה איוה זמן אז מצטרף לזמן הנטיעה לוטר נעשה כמו שנה שלש שני ערלה משא"כ כשעברו כל שלש השנים ואח"כ חשב לאכילה אינו נוהג לא ערלה ולא רבעי כלל. אמנם נראה דכ"ז אינו לדברי ר' יוחנן דמספקא ליה בזה אבל להרא"ש בפירושו (שם) כתב: ואם חשב עליהם בשנה ראשונה או שניה למאכל חיוב בערלה ורבעי וטונה משעת נטיעה. אבל אם חשב בסוף נ"י אין בו דין רבעי דאין רבעי בלי ערלה עכ"ל

הרי

מו פרי הלכות ערלה ורבעי ציון

הרי כתב ברור דאם לא נהג ערלה רק שנה אחת דהיינו שתי שנים חשב לסייג ובשנה השלישית חשב למאכל חייב ברבעי ודאי והיינו משום דמפרש ומונין כשעת נטיעה דנ"מ לענין רבעי דשנה הרביעית משעת הנטיעה חייב ברבעי וכן כתב הרא"ש בהלכות ערלה ע"ש וכ"כ הטור והש"ע והלבוש וכן משמע מלשון רבנו בפי"מ מה' מע"ש וז"ל ח"ב: נטעו לסייג כ"ו כיון שעירב בו מחשבות חיוב חייב נטעו שלש שנים כ"ו אין לו רבעי משמע דנטע לסייג שנה או שנתיים חייב גם ברבעי וכדי שלא תוקשי עליהם מהירושלמי הנ"ל דלא איפשטא אם נוהג רבעי בעינין ע"כ לומר דס"ל דבעי דר"י ספני דלא שמיע ל"ג. דהאי ברייתא דתני לעיל נטע שנה ראשונה כ"ו א"כ כיון דאנן פסקינן כהאי ברייתא דמונין לה משעת נטיעתו לכל דבר הלכך חייב בערלה וברבעי ולדידהו איכא למיטר דהפירות נאסרו למפרע כמ"ש לעיל א"כ אפילו לא נרוסקו מאתיים נמי אסור.

אך זה תלוי אם מחשבה פוטרת או מחשבה מחייבת ר"ל אם הנטיעה היתה בתם בלי מחשבה כלל כגון שבא אחר בלי רשות בע"ה ונטע או קמן שאין לו מחשבה נטע אינו חייב בערלה עד שיבוא בעל האילן כשהוא גדול ויחשב לשם אכילה (עיון לקמן מ"ש מענין קטן) או חל על האילן חובת ערלה, או לריויב בערלה אין צורך למחשבה ואפילו בסתם נמי חייב והמחשבה אינה מועילה אלא לפטור דהיינו אם הוא חושב מתחלה לסייג או לעצים או הוא פטור והריויב אינו נצרך למחשבה לאכילה, אם נימא דסתם נמי חייב בערלה א"כ עוקר סיבת הפטור הוא המחשבה לסייג או לעצים ואם אח"כ חושב לאכילה שמחשבה זו מבטלת להמחשבה דלסייג או לעצים ממילא חוזרת לתקופה הראשונה שהיתה כלי מחשבת סייג וריויבין כמו בכל הני דלעיל א"כ גם הפירות שכבר נקטפו מהאילן נמי חייבין בערלה משא"כ אם נימא דאין הנטיעה חייבת בערלה סתם בלי מחשבה לאכילה א"כ אם חשב מתחלה לסייג או לעצים ואח"כ חשב לאכילה, אם אפילו נימא דמחשבת אכילה שאח"כ מבטלת למחשבת סייג או לעצים א"כ נשאר כמו שלא היתה מחשבה כלל וכלי מחשבה כלל נמי פטור א"כ הפירות פטורים, ואין להוכיח מהא דאמרינן בירוש': למאכל וחישוב עליו לסייג לא כל הימנו להפקיע חיובו שבתחלה הא אפילו אם נטע מתחלה סתם כמפורש למאכל דמי, איכא למיטר דאם חשב אח"כ לסייג שאני דאם היה מתחלה סתם ואח"כ מפורש לסייג או לעצים הוה אמינא דסופו הוכיח על תחלתו ופטור הכל הילכך אסור דחשב מתחלה מפורש למאכל הילכך אפילו חשב אח"כ לסייג נמי חייב ובירושלמי פ"א דערלה ה"א איתא בהדיא דמחשבה למאכל לא כעי וז"ל: רבי יוסי בעי אם במקום שהרוב משמרון, למה לי חישוב, אפילו לא חישוב עכ"ל. ומטה שאמר: נטעו לסייג וחישוב עליו למאכל אין ראייה להיפך דסרסם אסור דאיכא למיטר דה"ה סתם אינו אסור משום ערלה אלא דלא מיבעיא קאמר לא מיבעיא נטע סתם ואח"כ חישוב עליו למאכל דחייב דסופו הוכיח על תחלתו אלא אפילו חישוב מתחלה, יסייג מפורש ואח"כ חישוב למאכל באה המחשבה דאח"כ ומבטלת המחשבה שמתחלה, ומלשון תנא דמתני' דאמר הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה איכא למידק הא סתמא דחייב ואיכא למיטר דבזה פליגי ר' יוסי דת"ק ס"ל דסתם חייב הילכך אמרינן ביירושלמי דמיירי במשנה ויש היכר לכונתיה ומחשבתו וכלי היכר אסור משום ערלה ומחשבה לכך לא מהני אפילו אם חשב שכל האילנות יהיו לסייג בלי היכר לא מהני וכ"ש לחלק להאילן אחר, לפנימי וחיצוני ור' יוסי ס"ל

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון מז

ס"ל דסתם אינו חייב בערלה א"כ החיוב במחשבה תליא. לכן ס"ל דלא בעינן הכרה
 ואפשר שהמחשבה תעשה לאילן אחר חלק אחר חייב וחלק אחר פטור. ומגמרא
 דסוטה (מג:) סוכה דסתם אסור מראמרין התם: לעולם ילדה בילדה וכגון דנטע
 להך קמיתא לסייג ולקורות ע"ש ואם סתם פטור הו"ל לאוקמי אפילו בסתם.
 וזמנתני מפורשת איכא להזכיה דסתם חייב דאיתא בפ"א דערלה מ"ב: והעולה
 מאילוי הייב בערלה עכ"ל ולפ"ז מ"ש רבנו בפירושו ולפיכך כשנתכוון כנטיעתו
 לאכילה או יתחייב בערלה. נראה בלא דוקא אפילו לא נתכוין לאכילה או סתם
 נמי חייב בערלה ולא אתי למימר אלא לאפוקי כשנתכוין לסייג או לעצים. אולם
 בירושלמי (שם) איתא דינא דהמ"ז בהדיא להיפך לנירסא הנ"א: ה"ג הוסיף תוספתו
 מהו (פ"י) אם הוסיף אותן הפירות עצמן שגדלו בשעת מחשבת סייג ואח"כ שחושב
 עליו למאכל הוסיף אותן הפירות נופא ומיבעי ל"י מהו וקא"ר ירמיה התוספת פטור
 משום דאחר שלישי הראשון היה בפטור מערלה לא נאסר אותן הפירות מערלה ע"ש
 א"כ אפילו הוסיף יותר מאתים נמי מיהר וטובח דלא אמרינן דנאסר למפרע.
 וכן מוכח דהא דאמרינן בירושלמי (שם): ר' יוחנן בעי עד שיהא לו שלש שנים
 ערלה א"ר יונה עיקר ערלה צריכא ל"י אין עיקר ערלה פחות משלש שנים. א"ר
 עיקר רבעי צריכה ליה כל שאין לו ערלה אין לו רבעי. פ"י הא דמיבעי ר' יוחנן
 אם צריך שלש שנים ערלים דוקא היינו לעיקר ערלה דהיינו אם אין ג' שנים ערלה
 דהיינו שחישב בשנה ראשונה לסייג אף שחישב אח"כ למאכל אין לו ערלה ולא
 שמיע ל"י האי ברייתא דתני לעיל נטע שנה ראשונה וכו' ור' יוסי ס"ל שערלה
 נזהגת אף שאינו שלש שנים שלטות כדקתני בכריתא נטע שנה ראשונה כ"ו והא
 רבעי ר' יוחנן היינו לענין רבעי שאינו נזהג כשאין לו ערלה או נזהג רבעי
 אף שלא נהנו שלש שנים ערלה כיון שנהוג ערלה עכ"פ ולא איפשטא עיין בפ"ט
 ועיין בבבאור הנ"א על הירושלמי (שם) הרי טבואר דבין ר' יונה ובין ר' יוסי ס"ל
 דלא אמרינן דאם הישב אח"כ לאכילה חלה הערלה למפרע דא"כ מאי בעי ר'
 יוחנן הא כיון דחלה ערלה למפרע משעת נטיעה א"כ הרי נהג שלש שנים ערלים
 ולשה אין רבעי אלא ודאי דאינה חלה למפרע והלכך הפירות שגדלו בזמן שהיה
 האילן לסייג אע"ג שאח"כ חזר וחשב למאכל מותרין אם כבר הגיע שלישי בזמן
 שהיה האילן לסייג ולפי זה הא דאמרינן כוונין לו משעת נטיעה אינו נ"מ אלא
 לענין רבעי מאיסתי מתחילין לסנות שנה הרביעית. ואין להזכיר מזה דיש דין רבעי
 בכ"ז ובירושלמי מבעיא ליה ולא איפשטא היינו משום דאיכא למימר דנ"מ לדעת
 אימתי מנינן שנה הרביעית להחיר הפירות ולא לענין לאסור הפירות משום רבעי
 קודם שפדאן. דהא לא נהג בהם שלש שנים ערלים לא יאכל ולפי זה מוכח
 דמחשבה הוא העיקר לענין ערלה ולא בעינן הכרה ע"י שנויים אלא אפילו נטען
 בדרך שנוטעין לאכילה מ"מ מחשבה לסייג ולקורות פטרת דבמחשבה תליא מלתא
 פדעת רבנו והסמ"ג והחינוך ורק בנוגע לבטל המחשבה הראשונה בעינן הכרה ע"י
 מעשה. והמנחת חינוך (שם) כתב דהפוסקים דמ"ל דאף בלא שינה רק במחשבה
 די אם צריך דוקא דבור או מחשבה לכך תליא בפולגתת הראשונים נבי פניול אם
 במחשבה לכ"ד או דוקא דבור ע"ש.

ואם קטן נטע אילן ודעתו לסייג ולא עשה מעשה המוכיח ג"כ תליא בשטותה
 הפוסקים אי יש לקטן מחשבה. ואם אין מחשבה לקטן חייב בערלה ואם אחר

נטע

מח פרי הלכות ערלה ורבעי ציון

נמע לסייג ואח"כ נפל לפני קטן בירושה והקטן חישב עליו למאכל אם מועילה מהשבתו להחמיר. ואם גזלן נמע לסייג ואח"כ חישב בעה"ב למאכל אם חזר הגזל ליד בעה"ב קודם בודאי מחשבתו מהני אך אם הוא עדיין ביד הגזלן והבעה"ב מחשב עליו לאכילה צע"ק. ואם אחד נמע אילן לסייג ואח"כ הפקיר האילן ובא אחר וחישב עליו למאכל אם זכה באילן קודם בודאי מהני מחשבתו אך אם לא זכה בו נראה דאין מחשבתו מועלת ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו במחשבה והפקר גם כן הווי דבר שאינו שלו ע"ש. איכא למימר דכאן אלו"ב דכ"ע מחשבה לבד מהני ולא צריך דבור ולא דמי לפיגול ושליחת יד דבעינן דוקא דבור דהא שליחות יד כתיב דבר פשע הלכך בעינן דבור ולא מהני מחשבת הלכך וכן לענין פיגול כתיב לא יחשב כל דבר רע אזהרה למפגל קדשים ע"י דבור דוקא כדאיחא בספרי עיין בשיטה מקובצת לבי"ט (טג.) ובתו"ש ס"פ המפקיד ע"ש משא"כ לענין ערלה דלא כתיב דבור מחשבה לבד מהני. ועיין בפלתי סי' ד' ס"ק א'. ועיין מ"ש בספרי עשר העשר הלכה אך לפי זה אינם מוכנים דברי הרא"ש בהלכות ספר תורה שכתב: והר"ר ברוך ז"ל נסתפק אם צריך להוציא בשפתיו שהוא מעבדו לשם ס"ת או לשם הפולין או סגו במחשבה כו' לפי שמצינו פיגול דכתיב ביה לא ירצה ובעי דבור כו' הלכך טוב הוא להוציא בשפתיו בתחלת העבוד ע"ש. ולפי הנ"ל מאי ראייה מפיגול לעבוד עורות דמפיגול דבר כתיב הלכך בעינן דיבור ובעבוד עורות דלא כתיב דבר גם מחשבה מהני. ואין לומר דנילף עבוד עורות מפיגול דבעינן דיבור דא שליחות יד ופיגול שני כתובים הכאים כאחד ואין מלמדין. ואיכא למימר דלא הו"ל שני כתובים הכאים כאחד דלענין פיגול אם לא הוה כתב דבר היה מינא דמחשבה בלבד מהני ולא דמי לשליחת יד דהא כתיב לא יחשב דהלכך צריך לכתוב דבר לומר דדוקא ע"י דבור מפגל ולא ע"י מחשבה בלבד ורבעו ס"פ דנבי פיגול נמי במחשבה לבד פיגול כמו שכתב בפ"יג מפסולי המוקדשין ה"א ע"ש ועיין במשנה למלך שם כ"ש לענין ערלה דמחשבה לבד מהני והפ"י לפסחים (כג.) ד"ה בתוס' כתב בדרך פשוט דמחשבה לבד כפי דבור מהני ע"ש. ואיכא להוכיח דבערלה מחשבה לבד מהני מדאמר ר' יוסי בסיפא אפילו אמר הפנימי כו' משמע דכרישא מחשבה לבד מהני.

ואם מחשבת קטן מהני לענין ערלה אפילו עשה הכרה יש להעיר מ"ש רבנו בפ"א מה' פסולי המוקדשין ה"ו: הקטן אינו שוחט קדשים אעפ"י שהגדול עומד על נביו שהקדשים צריכין מחשבה וקטן אין לו מחשבה אפילו היתה מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו אינה מחשבה להקל אלא להחמיר כיצד היתה עולה עומדת בדרום ומשכה הקטן והביאה לצפון ושחטה שהרי ממעשיו ניכר שמחשבתו לשחיטת קדשים הרי זה פסולה עכ"ל א"כ לענין ערלה במחשבתו למאכל אע"ג שהיא לחומרא לא מהני כפי הכרה ואם מחשבתו לסייג אפילו בהכרה לא מהני דלקולא הוא. והא דבה' כלום פרק כ"ה ה"א מבוואר דאפילו לחומרא לא מהני שכתב: מצאן חקוקין אם חיוב עליהן מקבלין טומאה מכאן ולהבא ואם חיוב עליהן עליהן דרש שוטה וקטן או אדם שאינו שלו מהורין עכ"ל ובפ"ח מה' כלים ה"א כתב: חרש שוטה וקטן יש להם מעשה ואין להם מחשבה ע"ש. ומשמע דאפילו לחומרא והיינו כפי הכרה דוקא ובפ"ד הלכות טומאת אוכלין ה"ב כתב: ואם נתבוין שירד עליהן הטל הוכשרו לפיכך אם העלום חרש שוטה וקטן אעפ"י שחישבו שירד הטל עליהן לא הוכשרו

שיש

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון מט

שיש מעשה להן דין תורה ואין להן מחשבה אפילו סופרים כר שאם היתה מחשבה של קמן ניכרת מתוך מעשיו מחשבתו מועלת מרביתה ע"ל. והיינו דוקא היכא דלחומרא הוא. וכמו שכתב המשנה למלך בפ"ד מה פסולו המוקדשין ה"ב דהיכא דשחט הקמן ולא היתה מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו וחשב מחשבת פיגול דלא הוי פיגול משום דדוקא היכא דמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו אמרינן דהיכא דנפק מניה קולא אמרינן דיש לו מחשבה ואולינן לחומרא אבל היכא דאין מחשבתו ניכרת אמרינן דאין לו מחשבה אף דאתי ע"י זה לידי קולא והשהיטה פסולה משום שהוא קמן ואינו פיגול משום דאין לו מחשבה ע"ש. וא"כ אם אחד נטע לסייג ואח"כ נפל לפני קמן בירושה וחשיב למאכל כיון דאין מחשבתו ניכרת אינו ערלה כלל ואפילו היכא דמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו דהיינו קורם היה נטוע במשנה הסדר ואח"כ תיקן וה"י נטוע בסדר וניכרת מחשבתו לאכילה אינו אלא מדרבנן ולפי זה בספקן סותר. ורבעי כיון דבירושלמי לא איפשטא ה"ל ספק דרבנן ומותר. ומ"ש התוס' בחולין (יב:) ד"ה קמן יש לו מחשבה כו': וא"ת הא הוה משמע דסתמא נמי כשר משום דבזחים דתמא לשמן קיימא ואינו פסול עד שיכיון שלא לשמן וי"ל דסתמן קמן גרע דאין לו דעת להבין שהם קדשים: סבר שהם חולין והוה ליה סתמא ופסול ע"ש. צ"ל כיון דנימא דאין לקמן מחשבה אפילו יסבור שהם חולין סאי האי הא אין לו מחשבה ולא ה"ל מתעסק כלל. אבל אי נימא דלחומרא יש לו מחשבה איכא למימר דשחיטת קמן בקדשים הו"ל כמו מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו דלחולין שחט דאי קדשים היה לו לסור לגדול לשהו"ט דעפי רוב נעשה הכל בעניני קדשים על ידי גדולים הלכך הו"ל כמתעסק. ולפי מ"ש במקום אחר טעמא דאמרינן בזבחים דכל הזבחים שנובחו סתמא כלשמן דמיא משום דסתמא מקדישין לשם זבח מפורש הלכך מה שאח"כ עושה סתם על דעתא דסתמא הוא וסתמא דהקדיש מפורש לשם הזבח סתמא דזבחה לשם איתרו הזבח שהקדיש לכתחלה. וזה אינו שייך אלא בגדול שהקדיש מתחלה לשם אותו הזבח משא"כ בקמן שהוא איננו בר מקדיש ואין לו שום מושג מענין ההקדש הלכך אצל הקמן סתמא גרוע ולא הוי כשטמא אם אין לו מחשבה.

ולפי הנ"ל אם נטע מתחלה במשנה הסדר וניכרת מחשבתו לסייג או לעצים ולקורות לא מהני דלקולא לא מהני אפילו: מחשבתו ניכרת ממעשיו. וכיון אינו אלא פשיטת רבנו והתוס' חולין (שם) שכתבו כד"ה ותבעי דהכל הלוי במעשה שאם הוא מעשה נסור כגון ההוא דחקק דפשיטא שאם חוקקים לצורך בית קבול הם מקבלים טימאה מן התורה אפילו בלא אמירה ואם המעשה אינו נסור כגון ההיא דהורה כדרום ומשכה לצפון שאפשר שטפני מחוסר מקום משכה לצפון. אפילו אמר בפיו שלשם עולה הוא משכה לצפון לא מהני מה"ת אלא לחומרא מדרבנן. ולדעת רש"י אין הפרש בין מעשה למעשה אלא הכל הלוי באמירה אם חקק ואמר מקבל טומאה מה"ת אם חקק ולא אמר אינו מקבל טומאה אלא מדרבנן אמר ולא חקק אינו מקבל טומאה כלל ואם העלוס חרש שומה וקמן פירותיו לגנ וחשבו שירד הטל עליהן וגם חפכו ואמרו כפירוש שרוצים שירד הטל עליהם לרש"י מקבלים טומאה מה"ת ולרבנו והתוס' אינם מקבלים טומאה אלא מדרבנן דאינו מעשה נסור אלא מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו והובשרו מדרבנן ע"ש ועיין במשנה למלך הלכות טומאת אוכלין פ"ד ה"ב מ"ש בזה. ובנידון דידן אם נטע הקמן לסייג ולגרר ומשנה הסדר

ואמר

נ פרי הלכות ערלה ורבעי ציון

ואמר בפירוש דלסייג ולגדר הוא נוטע ומחשבתו ניכרת מתוך מעשיו לרש"י פטור מן הערלה והפירות מותרין ולהתוס' מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו לא מהני אלא סדרבנן ולהוסרא ולא לקולא. ודמי להפכו דאינו אלא סדרבנן. ומ"ש רש"י בביצה (לד:) כד"ה תינוקות: והיא דנקט תינוקות רבותא היא דאשמעינן דיש להם מחשבה ע"י מעשה המוכיח ע"ש מיירי התם דלא אמר מפורש שטמאין לאכילת שבת דאם אמר מפורש הרי זה הטמנה מעשה גמור כמו הפכו כדי שירד הטל עליהם שמקבץ טומאה טהי"ת מפני שהיו מעשה גמור ולא רק מחשבה שניכרת מתוך מעשיו ורק דהוסרא מהני כדי לאסור אכילת עראי.

נטעו שלש כו' איתא בירושלמי (שם) נטעו שלש שנים לסייג מכאן ואילך חישוב עליו למאכל והוסיף תוספתו רבנן ירמיה אמר התוס' פטור רבי נא אמר התוס' חייב כן גירסת הפ"ט ומפרש נטעו שיהיו כ"ג שלש השנים הראשונים לסייג ומכאן ואילך חישוב עליו שיהא למאכל והוסיף האילן אח"כ בגידולו פליגי אטוראי בתוספתו דאלו לא הוסיף כלל ג' שנים של ערלה לא היה בו צד חיוב וכן דין רבעי אין לו דכל שאין לו ערלה אין לו רבעי אלא בתוס' שלו ס"ל לר' ירמיה דנמי פטור מן הערלה ור' בא ס"ל דהתוס' חייב דהיו כנטיעה בתחלה לפי זה איכא פלוגתא בדין זה אבל הנר"א זצ"ל גורס הכי נטע ג' שנים לסייג ואח"כ חושב עליו למאכל אמר ר' יוחנן דר' ישמעאל כ"ג שאין לו ערלה אין לו רבעי פ"י אף בשנה הרביעית שהישוב עליו למאכל נמי פטור מרבעי כיון שלא היה לו ערלה ע"ש לפי זה אין פלוגתא בדין זה וכמו שפסק רבנו כאן. ואפילו לגירסת הפ"ט וכן גורס האור זרוע סי' ש"ט המסקנא במ"ד דפטור וז"ל: א"ר יוסי הרא דרבי ירמיה מתחמיא קשיא (לפום רהטא נראה דקשיא על דבריו ר' ירמיה מחכמים דבריהם דלקמיה) ולית היא אלא נוחא (ואפ"ה לית היא אלא נוחא ולא קשיא מירי) כהדא דתני שרדא שהביאה שלישי לפני גוי ולקחה ישראל ר"ע אומר התוספת פטור וחכ"א התוספת חייב (וקשיא על ר' ירמיה דהא חכמים מחייבי נאן כרוספה ואעפ"י שהביאה שלישי ביד הגוי) והכא עיקרו פטור והתוספתו חייב. סיומא דמילתיה דר' יוסי הוא ובלומד דמ"ט נוחא ולא קשיא על הא דר' ירמיה דשאני התם שהתוס' מידת בחיוב שנתוסף ביד הישראל ואין אתה פוטרו בשביל שלישי הראשון שיש בו מהפטור דהגדל בחיוב חייב ותרורם ומעשר לפי החשבון אבל הכא דהרי עיקרו פטור הוא לגמרי מן הערלה שכבר עברו עליו עלש שנים הראשונים כפטור והוא יהא התוספת חייב שנתוסף בו אח"כ מהעיקר שאין בו צד חיוב כלל בדין הוא שהתוספת פטור כדעת ר' ירמיה כן הוא הפירוש של הפ"ט לפי גירסתו א"כ פסק רבנו כהלכה לכל הגירסאות. ועיין לקמן הלכה כ"ב מ"ש שם.

הלכה ח.

נמטע אילן וחשב שיהיה הצד הפנימי שלו למאכל והחיצון לסייג או שיהיה הצד התחתון למאכל והעליון לסייג. זה שחישב עליו למאכל חייב בערלה וזה שחישב עליו לסייג או לעצים פטור שהדבר תלוי בדעתו של הנוטע ועצי סאברה סתמן לגדר נוטעין ופטורים מערלה והצלף חייב בערלה האביונות בלבד אבל הקפריסין מותרות. יש אומרים דרק הקפריסין מותרות הא התמרות אסורות ויש אומרים דבארץ ישראל גם הקפריסין אסורות. והורדין בשנות הערלה אסור לאכלם ולהרית בהם ויש אומרים דאין בוורדין איסור ערלה וכך המנהג. וכן כל אילן שהפירות שלו אינם אוכלים אלא לרפואה אינו נוהג בהם איסור ערלה ומותר לאכלם וכ"ש להרית. וכן מיני אטד פטורין מערלה דעץ מאכל כתיב ויש להחמיר. קני הסוכר יש אומרים דאין נוהגין בהם ערלה ורבעי. פרי הנקרא ברינגן או ברינגנים יש אוסרין משום ערלה והמנהג להתיר. והפלפלין יש אומרים דבין רשיבתא ובין יבשתא מותרין משום ערלה ורבעי. כל המוציא עלין מעיקרו הרי זה ירק וכל שאינו מוציא עלין מעיקרו הרי זה אילן.

פרי ציון

(ח) נמטע כו' זהו דעת ר' יוסי במשנה קמא דפי' דערלה: ר' יוסי אומר אפילו אסר הפנימי למאכל והחיצון לסייג הפנימי חייב והחיצון פטור עכ"ל ורבנו כתב בפירושו דאין הלכה כרבי יוסי ע"ש וכאן פסק בר' יוסי וחזר מפסק שלו בפירושו וכתב הכ"ס בפ"י סמע"ש וגי' היג שסובר רבנו דלא אתא לאיפלוגי אתיק אלא לפרושי ויש הוכחה לזה מירושלמי דסוקי לרבי יוסי בין לרשב"ג בין לרבי עכ"ל כוונתהי להא דאתא (שם) בירושלמי סוף הלכה א': תני אילן שמקצתו נמטע בארץ ומקצתו בח"ל סכיון שמקצתו נמטע בארץ כאלו כילו בארץ דברוי רבי רשב"ג אומר צד הנמטע בארץ חייב צד הנמטע ח"ל פטור כו' ר' יוסי כרשב"ג (על ר' יוסי דמתני' קאי מי ניסא דמילתיה דר' יוסי דאסר הפנימי חייב והחיצון פטור אתיא כרשב"ג דאסר דצד הנמטע בארץ חייב ושל חו"ל פטור היג בצד הפנימי חייב וצד החיצון פטור ולא אמרינן דהצדדין יונקין זה מזה כמו דלא אמרינן דהשרשין יונקין זה מזה ומסיק הש"ס דלא היא) אפילו יסובר כרבי ערלה תלויה לדעתו ומעשרות אינן תלוין לדעתו פי' לעולם איכא למיסר דר"י סובר כרבי ושאינו ערלה ממעשרות

מטעשות דערלה תלויה לדעתו לפי מה שיחשוב על האילן כך הוא אם לחיוב שהוא חשב למאכל אם לפטור שהשם לסייג ובדירדה תלוי מלהא משא"כ במעשרות שאינן תלויות לדעתו אלא מה שבארץ חייב וזה שבחול פטור ואם מקצתו בכאן ומקצתו בכאן חייב ופטור מעזובין וע"ו ואזלא מלתיה דר' יוסי אפילו כרבי ע"ש וכיון דהש"ס מתאמצת לאוקמי דאתיא דר' יוסי אליבא דכ"ע ודאי משום דהלכה כר' יוסי. ולענ"ד נראה ביותר להוכיח דהלכה כר' יוסי מדפריך הירושלמי התם על הברייתא דנטעו לסייג וחישב עליו למאכל כו' והתנינן רבי יוסי אומר אפילו הפנימי למאכל והחיצון לסייג כו' ואם נימא דאין הלכה כר' יוסי מאי פריך מר' יוסי לימא דלא ס"ל כר' יוסי ולקמן בהלכה י"ח הדיכחנו מסוגיא דטושה (יג'): דהלכה כר"י ע"ש. אך אכתי תיקשי מתחלה מאי קא סבר ולבסוף מאי קא סבר למה בפירושו כתב דאין הלכה כר' יוסי ובהלכה פסק כר' יוסי. ואולי דס"ל לרבנן דע"כ לא פליגי התי"ק ור' יוסי אלא באמר בע"פ שפורש ולא רק חשב כמו שאמר ר' יוסי: אפילו אסר הפנימי למאכל כו' וצריכין להבין למה דקדק ר"י לומר אפילו אסר כו' ולא אסר אפילו נטע פנימי למאכל כו' כמו שאמר התי"ק הנוטע לסייג כו' דמשמע דלא אסר אלא חשב לכן נראה דשפע מתי"ק דדוקא חשב הוא דמהני דמחשבה יכול להיות בבת ארת דחשב בבת ארת פנימי למאכל והחיצון לסייג וחל על שניהם בבת אחת על דפנימי אסור ערלה ועל החיצון היתר ערלה משא"כ אמר דא"א להוות אמירה בבת אחת אלא בזה אחר זה לא משכחת לה דיחול איסור ערלה חלקי דהא כיון דאמר הפנימי למאכל חל איסור ערלה על כל האילן דהא אילן מאכל הוא איך אפשר שיהיה החיצון מותר הא כיון שכבר נאסר אינו חוזר להיות מותר ואמר ר' יוסי דאפילו אסר הפנימי למאכל כו' והחיצון פטור משום דילפינן ממה שנאמר ונטעתם כל עץ מאכל אע"ג דכבר כתיב לא יאכל כדאיתא בירושלמי: משמע שנאמר לא יאכל אנו יודעים שבע"ז מאכל הכתוב מדבר מה תלמוד לומר ונטעתם כל עץ מאכל לומר לך את שהוא למאכל כגון שאמר הפנימי למאכל כו' הפנימי חייב ואת שהוא לסייג כגון החיצון פטור. א"נ מדכתיב (ויקרא יט) תאכלו את פריו אני יודע שבאילן מאכל הכתוב מדבר מה ת"ל ונטעתם כל עץ מאכל אלא לומר לך כו' ע"ש. אבל בנטע הפנימי למאכל כו' במחשבה וליא באמירה גם התי"ק מודה דהפנימי חייב והחיצון פטור א"כ מה שכתב רבנן דאין הלכה כר' יוסי היינו דוקא באסר דמסתבר כתי"ק דגם החיצון אסור אבל בנטע במחשבה גם התי"ק מודה דהפנימי חייב והחיצון פטור וקרא מיירי בחשב ולא אמר אי"כ אין סתירה בין פסק רבנן בפירושו לפסק של רבנן כאן בפירושו מיירי באמר וכאן מיירי בחשב. ואיבא להוכיח מכאן דתי"ק מיירי רק בחשב. ומחשבה בלי דבור מהני. ומ"ש התא"י דמה שאמר ר' יוסי אפילו אסר לאו דוקא דה"ה מחשבה מהני ע"ש לא נכון אלא אמר דוקא. ואיבא צמימר דע"כ לא פליגי תי"ק ור"י באמר אלא באילן אחד אבל בשתי אילנות אחד למאכל ואחד לסייג או לקורות מודה תי"ק לר' יוסי דאפילו אסר מהני והאילן אסור למאכל אסור משום ערלה והאילן שאמר לסייג מותר. וע"כ לא פליגי באילן אחד אלא אם הקדים ואמר קודם הפנימי למאכל כו' אב"ג אם הקדים ואמר החיצון לסייג כו' גם תי"ק מודה דאפילו אסר הפנימי אסור והחיצון מותר כיון דקודם אסר שפורש דהחיצון לסייג וניתר החיצון אפילו אסר אח"כ הפנימי למאכל לא נאסר החיצון כיון שפורש אסר הפנימי למאכל לא הפקיע ההיתר. שכבר התיר להחיצון

להחיצון ואפשר דאפילו לא אמר אלא החיצון לסייג הפנומי אסור לפי שהוכחנו לעיל דאיסור ערלה חל אפילו סתם בלא שום מחשבה כיון שמפרש החיצון לסייג ממילא הפנומי אסור. ומש"כ הכ"ג שסובר רבנו דר' יוסי לפרושי מלתא דת"ק ולאן לפלוני אתי בירושלמי מכוון להיפך דהא פריך התם: יאות אסר רשב"ג מ"ט דרבנן אמר ר' זעירא במשנה סדר נטיעתם לעצים ברופף לקורות במשפה לסייג מקום הסיוג מוכיח עליו עכ"ל ואי כר' יוסי באילן אחר מה שייך לוטר הצד החיצון היה יותר מושגה מצד הפנומי אלא ודאי דמ"ד לר' יוסי דלא בעינן משנה ומחשבה לבד פוסרת וכמו שהוכחנו לעיל דמטעם זה כיון דפסק רבנו כר' יוסי אין צורך להביא במשנה הסדר. ואיכא למימר דמ"ד דטוקי רבנן במסדר לא סכירא ליה דר' יוסי לפרושי מילתא דת"ק הוא ומאן דמ"ל דיסבור נמי כרבנו לא יפרש דת"ק מיירי במשנה. והדרב"ן והגר"א כתבו טעמא דפסק רבנו כר' יוסי משום דשקלו וטרו בירושלמי אלויה ע"ש. וז"ל: ר"ש בן יקים בעיא קומי רבי יוחנן נטעו צד התחתון לסייג והעליון למאכל צד התחתון למאכל והעליון לסייג. א"ל. היא הדא היא הדא היא צד התחתון לסייג והעליון למאכל היא צד העליון לסייג. והעליון למאכל (בלומר דין אחר להם דבין כך ובין כך מה שהוא למאכל חייב ומה שהוא לסייג פטור) כיצד הוא יודע אמר רבי יונה מביא ומורה ומסיים עד כאן לסייג מבאן זאיפך למאכל (כיצד הוא יודע לבין מה שהוא אסור ומה שהוא מותר מביא חוט אחד ומודד את האילן עד הציו ומסיים המקום עד כאן לסייג מבאן זאיפך למאכל) ר"ז בעי נוחא צד התחתון לסייג והעליון למאכל צד התחתון למאכל והעליון לסייג גדל מתוך אפור ואת ארתת הכין (הניחה אם צד התחתון לסייג והעליון למאכל דאין גידולי העליון מתגדלן מן האיסור דהא הצד התחתון מותר אלא אם צד התחתון הוא למאכל והעליון לסייג הרי העליון גדל מן האיסור של צד התחתון ואמאי) ר' זעירא כרעתיה כו' בצל של כלאי הכרם שעקרו ושחלו אפילו מסיף כמה אסור שאין גידולי איסור (נ"א היתר) מעפין את האיסור עכ"ל לפי זה כיון שרבנו פוסק בהי כלאים פ"ה הכיז כר' זעירא לענין בצל של כלאים ע"ש איך פסק כאן דאם הצד התחתון למאכל והעליון לסייג העליון מותר הא הו"ל גידולי איסור. איכא למימר דסחמת איזו קושי של ר' זעירא הדין לא בטל. וכדכתב הגר"א זצ"ל בבואורו לש"ע י"ד רצ"ד ס"ק ס' אע"ג דר' זעירא הקשה לא דש ליה. והקושיא קשה גם על מתני דאמרינן שם תני אילן שמקצתו נטוע בארץ ומקצתו בח"ל כו' כדכתב הרשב"ם ב"ב (קב:) לענין הא דאמר שמואל מודה לי אבא שאם מת על האחין להביא ראיה מתקף לה רב פפא כלום מענינן להו ליתמי מירי דלא טען להו אבוהן כו' קשיא. והביא הרשב"ם שם פסק הרי"ח דהלכתא כשמואל דהיבא דמית. על האחין להביא ראיה וכן פירש נקטינן סרבותי ז"ל כל היבא דאמר בגמרא תיובתא דפלוני תיובתא במלו דכריו שהריובתא עליו לגמרי אבל היבא דעלתה בקשיא כהך דשמואל לא במלו דכריו דאמרינן לא הוה ברירא להן דבטלה שמועה זו לגמרי אלא לא אשתכח פירוקא בההוא שעתא דתליא וקימא ע"ש. ועיין בתוס' ג"כ (ד.) ד"ה והא ע"ש. דהקושיא איבא לת"ק ופחלך דשאני הא דבצל של כלאי הכרם דאין גידולי היתר מבטלין את האיסור משום דהאיסור ניכר קודם שנגדלו גידולי היתר כההיא דילדה שסבכה בזקנה והיא מלאה פירות שאין גידולי היתר מבטלין האיסור אבל הכא שהפירות גדלים בבית אחת מתוך היתר ומתוך האיסור הו"ל כוה וזה גורם ומחדר ואע"ג

ואע"ג דר' ועירא לא מפליג בניניהו ר' יוחנן אה"נ מפליג בניניהו כחילוק הנ"ל עיין מ"ש בזה הכ"י והב"ח והש"ך ס"ק ל"ר ע"ש. אך לפי זה תיקשי למה אם הצד התחתון לסיג והעליון למאכל אמרין הפירות מצד העליון. הא הו"ל זה וזה גורם שהפירות גדלים בבת אחת מתוך היתר ומתוך איסור. ואיכא למיבר דרכנו ס"ל טעם ההיתר מצד הנדר לאו מטעם זה וזה גורם דמהאיסור מצד למאכל מוכח דלא אמרינן בענין זה וזו"ג מותר דהא מדאמרינן דהפנימי אסור ולא אמרינן כיון שיוגק גם משורש החיצון והו"ל וזו"ג דהא ילפינן בירושלמי מקרא דהפנימי אסור והחיצון מותר כדרכאמי לעיל ממשמע שנאמר לא יאכלו אנו ויודעים שבעץ מאכל הכתוב מדבר מה תלמוד לומר ונסעתם כל עץ מאכל לומר לך את שרוא למאכל כגון הפנימי חייב ואת שהוא לסיג כגון החיצון פטור הלכך ה"ה העליון למאכל והתחתון לסיג שלמעלה אסור ולא מתירין מטעם זה וזה גורם והא דתחתון למאכל והעליון לסיג מותרין פירות העליון היינו טעמא כדכתב רבנו טעם חדש משום שהדבר תלוי בדעתו של הנוטע בוונתיה לחרץ קושית ר' ועירא מהא דבבב"ל של כלאים אפילו מוסף כמה אסורים דהתם לאו בדעתיה של הנוטע תלוי והוה ליה נידולי איסור ואסור משא"כ בערלה כיון בדעתו כיון שראוי והוא חושב שכל מה שיוצא למעלה יהיה לנדר ולא נאסר לעולם כל מה שראוי לעלות למעלה אפילו בשעה שהיתה להם לכן מה שגדל ועלה למעלה לא נקרא נידולי איסור כלל וזוהי סברת ר' יוחנן דפשיט ליה דמה שלמעלה מותר לנמרי. ובירושלמי (שם) איתא: רמי בשם רבי מאיר כל האילנות באין למחשבת פטור חוץ מן הזית ומן התאנה ר"מ כדעתיה דאמר פל אילנות אילן סרק חוץ מית ותאנה. תני בשם ר"ש אין לך בא למחשבת פטור אלא שלשת המינין בלבד רמון ושקמה וצלף עכ"ל. ורבנו שרתם משמע דס"ל דבכל מיני אילנות באין למחשבת פטור משום דס"ל דר"ש ור"מ פליגי אסתמא דסתמיחין דמשמע דכל אילנות באין למחשבת פטור כמ"ש הפ"ט ורבנו פסק כסתמא דסתמי.

פירות הנקראים בלשון ערבי סאברה אין עליהם איסור ערלה דסתמן נוטעין אותם דסיג ולנדר כמ"ש בקרית מלך רב סי' י' ע"ש ועיין בפרי האדמה הלכות ברכות פרק ד' סי' ד'.

והצ"ף כו' איתא בברכות (לו.): אמר רב יהודה אמר רב צלף של ערלה כחוצה לארץ זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין עכ"ל. וכתב רש"י צלף מין עץ (נקרא בערבי אלקפאר) מיני נעפה הוא צלף לפי שגדלים בו כמה מיני אכילה קרוי ליה מיני תמרות בתוך העלים גדלים כמין תמרות (הם רכים וראויים לאכילה) וכולמין בעלה כמו בעליון של ערבה. אביונות הוא הפרי. קפריסין הוא קליפה גדולה שסביבות הפרי כעין קליפה הגדילה סביב אגוזים דקים ע"ש. ורבנו בפירושו פ"ד דטעשרות מ"ו כתב צלף הוא בערבי אלנכר. יש טמנו שרוא הפרח והוא נקרא תמרות ויש טמנו פרי יבש כעץ ויש טמנו עליו. והוא הנקרא קפריסין ויש טמנו פרי מבושל כל צרכו — ושמו הידוע אצלנו בלשון ערבי פרוסאלנכר והוא הנקרא אביונות. ומהרי"ב מצ מפ"ש: צלף הוא נעפה והוא פרוח והוא שם האילן ובלשון ישמעאל אל כפר. תמרות הן לולבי נעפה ונשהן רכין נקראו שיתין ואוכלין אותן לרזין ורזין עיקר העץ שיוצא מהן הפרי ואביונות שהן יוצאין מהן הן עיקר

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון נה

עיקר הפרי. קפרס הוא שומר אבינונות. והראב"ד פ"י אבינונות הוא הפרי כשהוא סמדר קפרים הפרחים הנושרים ואינו שומר לפרי עיין בכפ"ט פנ"ד. אך לפירוש הראב"ד תקשה למה אבינונות אסור משום ערלה הא קי"ל דסמדר מותר משום ערלה כמ"ש לעיל הלכה ד' ואולי סמדר דהתם מפרש כפי רבנו דהפרח שמתנו יהיה הפרי וסמדר רבאן היינו לאחר שנבל הפרח והגרניד נראה לעצמו כמו שמפרש רש"י שם דהא כאן הפרחים הוא קפרים. ותיקשה עליו מהא דאיתא בברכות (לו:); ותיפוק ליה דנעשה שומר לפרי כו' משמע דקפרים הו"ל קליפה ולא פרח. ומדאמר רב בחו"ל זורק את האבינונות והשאר מותר משמע הא בארץ גם השאר אסור ולפי זה צריכין להבין למה כתב רבנו כאן סתם דמשמע דגם בארץ ישראל מותר הכל חוץ מהאבינונות. ואולי דרבנו גורם בדברי רב שאמר סתם צלף של ערלה זורק את האבינונות ואוכל את הקפרים ולא הזכיר חו"ל וכן משמע שיטת הר"ף שהביא בכיצד מברכין דברי רב סתם וי"ל: אמר רב יהודה אמר רב צלף של ערלה זורק את האבינונות ואוכל את הקפרים עכ"ל וכתב רבנו יונה: ותימה היא למה סתם דבריו הר"ף ז"ל ולא כתב בפירוש צלף של ערלה בחו"ל שבפירוש נראה בנמצא שרב לא התיר אלא בחו"ל ואית דבעו מימר שכוונתו היתה שאפילו בארץ זורק את האבינונות ואוכל את הקפרים ומסיע ליה להאי סברא מדאמינן בתר הכא רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אבינונות ואכיל קפרים כו' ונמצא לפום מסקנא דשטעמא דהלכתא כר"ע שאמר שאינו נקרא פרי אלא האבינונות בלבד ואפילו בארץ זורק את האבינונות ואוכל את הקפרים כדברי ר"ע ולפיכך לא כתב הר"ף ז"ל בחו"ל ודחי דהו"ל ע"ש. בפשטות משמע דהר"ף ס"ל כרבנו דצלף אינו אסור משום ערלה אלא האבינונות וכן הוא דעת החיניך מצוה רמ"ו ע"ש. והטור כתב דהאבינונות והקפרים והתמרות של צלף הייבין בערלה כד"א בארץ ישראל כו' ע"ש. משמע דס"ל דדעה זו מוסכמת מכל הפוסקים וכן סתם בעל השיעו וכתב: האבינונות והתמרות והקפרים של צלף הייבין בערלה בלי שום חולק ע"ש וזה הטוה הלא לפי דעת רבנו והר"ף והחיניך דאינו אסור אלא האבינונות בלבד. והגר"א כתב דנראין דבריו רבנו דהא קי"ל כר"ע אף בדאורייתא נגד ר"א. והפלוגתא שכונ הסור ורבנו היא דהטור סבר מדאמר ר"י אמר רב צלף בחו"ל כו' מכלל דבא"י קי"ל כהא כד"א אבל רבנו ס"ל כמר בר רב אשי ואמינן ר"ע במקום ר"א עכדינן כוונתו לא ששים דמק"ל אלא משום דהלכה כמותו ע"ש ועיין מ"ש הצ"ח בברכות (שם) לתרין פסק רבנו והר"ף הנ"ל ועיין מ"ש בהשקפה לברכה עמוד ל"א ובספרי עשר העשר הלכה כ"ט ובהלכה ר"י.

הנה ראיתי להלכות שכתב: לפיכך אירן של צלף שיש בו ג' מינים הראוין לאכילה תמרות ואבינונות וקפרים ועיקר הפרי הם האבינונות ותמרות הם ג"כ סין פרי וקפרים הם קליפות שומרי הפירות הלכך כצלף של ערלה בארץ ישראל האבינונות הם חייבים בערלה מן התירה שהם עיקר הפרי והתמרות חייבים בארץ ישראל מדבריו סופרים והקפרים מותרין באכילה ואע"ג כו' בשאר הפירות דגם הקליפות חייבים בערלה מאת הטפל לפרי אפשר לו צ"ח דקפרים גרועים הם משאר קליפות הפירות מפני שהם קליפות על הקליפה התורהנה כמו נאנוים ולא מתדכו מאת הטפל לפרי ע"ש. ונראה דהחילוק שלו מוכיח מדברי רבנו שכתב אבל הקפרים מותרות משמע הא תמרות אסורות דאליכ הו"ל לכתוב "האבינונות" בלבד

נו פרי הלבנות ערלה ורבעי ציון

בלבד ותו לא וממילא הוה ידעינן דרוזין מאבינות הכל מותר בין תמרות ובין קפריסין אלא ודאי דס"ל דרק קפריסין מותר דגרושים הם משאר קליפות דהם קליפות על הקליפה אבל תמרות אסורות ומ"ש האבינות בלבד דמשמע דגם תמרות אינם אסורים היינו לענין איסור מה"ת אינם אסורים אלא אבינות אבל תמרות אינם אסורים מה"ת אלא מדרבנן וקפריסין גם מדרבנן מותר ובוה מתורץ שלא תקשה על רבנו מהא דאמר רב יהודה אמר רב צ"ל של ערלה בחו"ל וזרק את האבינות ואוכל את הקפריסין וכ"ש התמרות דלאו פירו ניהו אבל בארץ ישראל יש חילוק בין קפריסין לתמרות לענין שאסור מדרבנן תמרות אסרו בארץ ישראל וקפריסין גם בא"י מותרו וכן לדעת הר"יף והחינוך ולפי זה דבריהם הן הן דברי המורה שכתב וז"ל: והאבינות והתמרות של צלף הייבין בערלה ומ"ש אח"כ בד"א בארץ ישראל אבל בחו"ל קפריסין חייבין והאבינות והתמרות פטורין. כבר כתב על זה הב"ח שזהו טעות מפורסם וצ"ל אבל בחו"ל אבינות חייבין והקפריסין והתמרות פטורין וכך גורס הלבוש ולפי זה אין פלוגתא וגם המור ס"ל כדעת רבנו והר"יף והחינוך וע"כ בעינן למימר הכי דאיך יתכן דהמור חולק על רבנו והר"יף והחינוך ולא הוכר דבריהם אפילו בלשון י"א אלא ודאי דס"ל דאין פלוגתא וגם רבנו והר"יף והחינוך ס"ל הכי ולפי זה דברי הש"ע שהוא מוסר כרתוב דקפריסין נמי אסור בא"י מטהים דזה יהיה דלא כמר ודלא כמר. אולם הרברי המורות בפ' ביצר מכרכין משיג על הלבוש וכתב דליתא דבריו דהא מוכח ודאי דקפריסין חשיבי מה"ת ולמאן דמחייב תמרות ג"ל ודאי דכ"ש קפריסין. ועוד נדחק שם בענין קפריסין ואמר שם דמשום שהוא שומר דשומר מש"ה אינו בכלל מה שאמרו חו"ל את לרבנות הטפל לפריו כל זה מפני שלא עיין בגמ' בפרקין מקשינן למאן דס"ל דקפריסין לית בהו ערלה מאת לרבנות כו' ומסיק רבא דהכא שאני דבי שקלת לשומר לא טיית פרי ע"ש ועיין בש"ך ס"ק ז' ועיין במלואים על הש"ך הנ"ל ועיין בקומי פרי חדש או"ח סי' ר"ב מ"ש בזה.

ואיכא למימר דאפשר להוכיח מהסוגיא דברכות (שם) דבמסקנא אין חילוק בין ח"ל בארץ ישראל בין צלף דפרוך התם הגמי על הא דאמר רב יהודה אמר רב צלף של ערלה בחו"ל וזרק את האבינות ואוכל את הקפריסין וקפריסין לאו פרי ורמינהו כו' (ומשני) הוא דאמר כר"ע דתנן כו' (זפריך) ונימא הלכה כר"ע (ומשני) אי אמר הלכה כר"ע הו"א אפילו בארץ כו' (זפריך) ותיפוק ליה דנעשה שומר לפרי כו' (ואיך אפשר לומר דאי אמר הלכה כר"ע הו"א אפילו בארץ ישראל קפריסין מותר הא הו"ל שומר לפירי ורחסנא אמר וערלתם ערלתו את פרוו את הטפל לפריו) אמר רבא היכא אמרינן דנעשה שומר לפירי היכא דאיתיה בין בתלוש בין במחוכר ובא במחוכר איתיה בתלוש ליתיה פי' הלכך אי הוה אמר הלכה כר"ע הו"א דגם בארץ מותר אפילו קפריסין כיון דלאו פירי הוא ולא שומר לפרי הוא. אי"כ לדין דפסקינן כר"ע לענין מעשר דקפריסין לאו פרי הוא כמ"ש רבנו בפ"י המשניות פ"ד דמעשרות ס"ו ממילא לענין ערלה מותר קפריסין דגמרי כיון דלאו פירי הוא ולא שומר לפרי הוא ואין להלק בין הא דרש"י דמייירי במעשר דרבנן לדין ערלה שהוא דאורייתא דהא רבנו ס"ל דפירות אילנות דאורייתא הוא ואעפ"כ ס"ל ר"ע דלאו פירי ה"ה בערלה וכ"ש תמרות דלכ"ע לאו פירי ולא שומר לפירי הוא וכ"ש לרבנו שפירש התמרות פרח הוא דאין בו משום ערלה ועוד הא קי"ל דעל תמרות וקפריסין מכרכין

מברכין בורא פרי האדמה אלמא דלאו פרי נינהו.

והורדין כו' הורד הם השושנים האדומים שיש להם ריח טוב ועליהם נאמר שפתותיו שושנים, עיין בפירוש רבינו לשביעית פרק שביעי משנה ו' מ"ש בזה, ובתשובת הרשב"א חלק ששי סי' ק"א כתב: אם נוהגת ערלה בורדים אם לא, תשובה זה לא שמעתי אבל מסתברא שנוהגת בהן ערלה כמו שנוהגת בהן שביעית ומנא אמינא מדתנן בפרק שביעי של מסכת שביעית הורד והכפר והקטף והליטס יש להם שביעית ולדמיהן שביעית יש להם ביצור ולדמיהם ביצור ואמרינן עלה בנדה פרק קמא (ח.) ר' אליעזר אומר ארבע נשים דיין שעתן: אמר ר' פדת מאן תנא קיספא פירא הוא ר' אליעזר פירש ר' אליעזר דפרק ראשון דערלה ומעמיד בשרף ערלה אסור אלמא כל שאינו פרי לענין ערלה אינו פרי לענין שביעית דאי לא תימא הכי מנא לן דהא מתניתין דשביעית ר' אליעזר ולא רבנן דילמא רבנן ועד כאן לא פליגי רבנן עליה דר"א אלא לענין ערלה דביצינן פרי ממש אבל לענין שביעית כל שהוא מאכל אדם או מאכל בהמה נוהג בו שביעית אלא שמע מיניה דכל שאינו פרי לגבי ערלה אינו פרי לגבי שביעית וורד הואיל והוי פרי לגבי שביעית אף לגבי ערלה עיין שם שהאריך בזה בסו' הנ"ל ובסו' ק"ב, והב"י בי"ד סי' רצ"ד הביא דברי הרשב"א הנ"ל בקיצור וז"ל: כתב הרשב"א שאלת הורדים אם יש בהן משום ערלה ואמרת שמצאת ראיה מדתנן ממסכת שביעית הורד והקטף והלוטס יש להם שביעית רבי שמעון אומר אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי הא וורד לכ"ע פרי הוא תשובה שאלה זו נשאלת ממני כבר ואמרתי אני לפי דעתי שערלה נוהגת בהם ועשיתי לדבר כמה סמוכות מאותה משנה ומסוגיא דמסכת נדה אבל הראב"ד מתיר עכ"ל.

והמהרי"ט חלק שני חי"ד סי' ל"ד כתב דבהא מילתא דוורדין תליא בפלוגתא דרבוותא דאיפליגו לענין ברכה שהרמב"ם ז"ל כתב מברך עליהם בורא עצי בשמים אלמא לאו למאכל עבידא וגבי ערלה כל עץ מאכל כתיב וכן משמע מדברי רבינו האי גאון ז"ל כמ"ש הרשב"א ז"ל בפרק כיצד מברכין בחדושו ולהראב"ד דמברך הנותן ריח טוב בפירות חשיב כיון דאוכלים אותו במרקחת ועץ מאכל קרינן ביה וכן לענין ברכה באכילתם שהרא"ש כתב בורא פרי האדמה משמע ליה דלאו פרי הוא אבל הכל בו הביא דהאוכל ורד ושותה מי ורד מברך בורא פרי העץ, ובפ' כיצד מברכים משמע דלענין ברכה וענין ערלה שוין מדאמרינן גבי צלף של ערלה זורק את האבינות ואוכל את הקפריסין ודייקינן מדלגבי ערלה לאו פרי נינהו לא מברכין עליה בורא פרי העץ ע"ש, א"כ לרבינו בוורדין אינו נוהג ערלה, ואולם איכא למימר דאפילו לרבינו דס"ל דעל וורדין מברכין בורא פרי האדמה מודה דלענין ערלה הו"ל פרי ולא דמי לצלף דהו"ל אילן שעושה פירות הילכך מה שהוא עיקר פרי בהאילן מברכין עליו בורא פרי העץ ומה שאינו עיקר פרי של אילן מברך בורא פרי האדמה ובעץ שאינו עושה פרי אע"ג דאוכלין את עלי העץ ונהנה מהם כיון שבאמת אין זה פרי אינו מברך בורא פרי העץ וכיון שעכ"פ יוצא מן האדמה ונהנה מאכילתם מברך בורא פרי האדמה משא"כ לענין ערלה כיון שהעץ אינו עושה פירות העלין הן הן פרוי ונוהג בהן ערלה כמו שכתבנו לעיל בהלכה ו' דק"ל דאפילו רבנן לא פליגי עליה דר' אליעזר אלא באילן שהוא עושה פירות וקטפי לאו פרוי דהא אית ליה פרי אחר אבל באילן שאינו עושה פירות מודה ליה דקטפי זהו פרוי לפי"ז ורד דאין לו פרי אחד זהו פרוי, ובשו"ת הרשב"א סי' ק"ב שם כתב דיש אומרים דוורד יש לו פרי אחר והוא הנרע שזורעין אותו ומצמיח

ומצמיח ע"ו השיב עליהם שאין דבר הנזרע עיקר הפרי שאם אתה אומר כן אף גרעיני תמרה ושל ותים יהא עיקר הפרי ועוד שלא אסרו שם בשביעית זרע הורד כמו שאסרו עיקר הלוף ועוד אם נאמר שהזרע שזורעין אותו הוא הפרי א"כ הוורד הוא שומר הפרי ושומר לפרי אסור בערלה כפרי ע"ש, א"כ ממ"נ אסור הוורד משום ערלה אינו תלוי בברכתו. תדע הא שרף היוצא מן האילן אין מברכין כלל ופרי הוא לגבי ערלה אם יוצא מן האילן שאינו מוציא פירות כרכתבתי לעיל פסק הלכה בשם הרשב"א דלא כהתוסיו"ט, וכן הוא דעת מהרש"ם לחלק בין ברכה לאיסור ערלה שכתב בספרו סי' קצ"א והביאו המהרי"ט (שם) רמדברי הגאונים שכתבו בפלפלים דביבשתא לא מברך עליהו כל עיקר וברטיבתא מברכין עליהו ב"פ האדמה ועכ"ז יש דין ערלה בפלפלין ה"ה בוורדין שאפילו דלענין ברכה מברכין ב"פ האדמה לענין ערלה נוהגת בהם ע"ש, וכתב עליו המהרי"ט: ואני תמיה דמה ענין זה לזה שהפלפלין ודאי עץ מאכל הוא והגרנדין הם הפרי אלא שטעם עצו ופריו שוין ומיהו לא מברכין עלייהו כשהם יבשים כל עיקר ולא חזו למאכל באנפי נפשייהו ולא מתהני איניש מינייהו ראפילו לענין אכילה ב"ה פטור כדאמרינן כס פלפלי ביומא דכפורי פטור וכן אגבילא יבשה וכיוצא בה ולא חזו לאכילה כלל לא מברכין עליהו כל עיקר וכשמתבלים בהם את התבשיל תבשיל עיקר ומברך על העיקר ופוטרו את הטפלה וברטיבתא שעושים מעשה רוקח רחוי לא מברך עלייהו ב"פ העץ משום דלא נטעי לתו אינשי להכי אלא ליבשן לצורך תבלין ומברך ב"פ האדמה כשם שמברך על השקרים המתוקים הרכים אבל בוורדים אם איתא רחשיבי פרי היכי מברכין עלייהו ב"פ האדמה הרי פרי עץ הם אלא לרבריהם אין זה עיקר הפרי אלא כשאר פרחי אילנות הנושרים ולא נבראו אלא לשמור הזרע שבתוכו לריריהו אין בהם דין ערלה ע"ש ולפמ"ש לעיל הרי מבואר רבוורדים ענין הערלה איננה קשורה בדיני ברכות ומה שמסיק דוורדים לא נבראו אלא לשמור הזרע שבתוכו והילכך לריריהו אין בהם דין ערלה אדרבה איפכא מסתברא אם נבראו לשמור הו"ל שומר לפרי ושומר לפרי מרבינן מאת פריו כמו שכתבתי לעיל בשם הרשב"א לענין וורדים, אך אי משום שומר איכא למימר רכיון דנושרים לבסוף אין להם דין שומר כדאמרינן בכיצר מברכין (שם) היכא אמרינן דנעשה להו שומר לפרי היכא דאיתיה בשעת גמר פרי כו' ע"ש, ה"נ כיון דהפרה נושר כשאר פרחי אילנות הנושרים אין להם דין שומר אך אם נימא דהפרה עצמו פרי הוא נושרת מאי הוי הא כל הפירות נושרים בעמידתן יותר על הראוי רבכה"ג כתב הרשב"א בשו"ת סי' ק"ב להשיב על אלה שבאו ללמד היתר על הוורדים לפי שעליו נכמשים אם יום או ימים יעמדו שלא ילקטוהו דאינו רואה בזה ממש שכל הפירות נכמשינן בעמידתן יותר על הראוי להן ע"ש.

ומה שמהרש"ם מוכיח מפלפלים לדעת הרי"ף והרמב"ם דסבירי להו דעל הפלפלין לחין מברך ב"פ האדמה ונהגא בהן ערלה ה"ה וורדין אע"ג רמברך ב"פ האדמה ערלה נוהג דחה בהן הגאון מו"ה ר"מ בן חביב ז"ל בתוספת יוה"כ דהרי"ף והרמב"ם באמת ס"ל דפלפלין אין בהן דין ערלה דהרי לא הביאו הברייתא דפלפלין חייבין בערלה משום דלא נטעי להו אדעתא לאכלן לחין אלא אדעתא לייבשן לאכלם כתבלין וה"ה וורדים כיון דרובא נטעי להו אדעתא להריח אינו נוהג בהם דין ערלה דרמי לאילן שננטעו לסיג או לקורות ולא לאכול פירותיו דפטור מערלה ומהאי טעמא נמי הוא מה שאין נוהגין להפריש חרומות ומעשרות בא"י מהוורד המרוחק ע"ש. והרדב"ז

בסי'

בסי' מ"ד כתב: ולענין הוורד לדעת האומרים שמברכים עליו בורא עצי בשמים לפי שעיקר נטיעתו לעשות ממנו מרקחת יש לספק אם אסור להריח בו כיון שהוא ערלה. וכבר נשאלתי על אילן כייד אם נוהג בו ערלה והעליתי כיון שאינו מאכל בריאים לאו עץ מאכל הוא אלא עץ לתרופה ולא עדיף מנוטע לסייג ולקורות שאעפ"י שיש בהם פירות אין ערלה נוהגת בו הוורד ג"כ אעפ"י שהוא למאכל אינו מאכל בריאים ולפיכך אין ערלה נוהגת בו ומותר לאוכלו וכ"ש להריח בו ואעפ"י שיש מקצת בריאים אוכלים מרקחת הוורד אין אוכלין אותו למזון כשאר פירות אלא לשמירת הבריאות הילכך אין זה עץ מאכל ע"ש ועיין מ"ש שם סי' תצ"ט ובש"ע י"ד סי' ק"ה כתב: בשמים של כו' וערלה אסור להריח בהם וכתב הש"ך בשם הרשב"א דאסורים הם בהנאה דכל שעשויים להריח כוורד והרס כו' אסור ע"ש אלמא דוורד של ערלה אסור ועיין בספר אמונת שמואל סי' מ"ה מ"ש בדברי הש"ך ע"ש.

וכן כו' בתשובת הרדב"ז סי' תצ"ט כתב שאם ימצא שום אילן בארץ ישראל שנותן פירות לרפואה בתוך שנות הערלה שאינו נוהג בו ערלה דכתיב ונטעתם כל עץ מאכל ועץ הנוטע לרפואה אעפ"י שהרפואה דרך אכילה לאו עץ מאכל הוא כיון שאין דרך הבריאים לאוכלו וסימן לדבר והיה פריו למאכל ועלה לתרופה משמע דתרופה לאו מאכל הוא וק"ו הדברים אם הנוטע לסייג ולקורות אעפ"י שיש בהם פירות הראויים לאכילה אינו נוהג בו ערלה כ"ש הנוטע אילן שאין פירותיו ראויים לאכילה ע"ש.

מיני אטד כו' אטד מין הרס הוא כדכתב הערוך ומין אילן הוא עיין בי"ד סי' רצ"ו סעיף ט"ו והעיקרי רינים בהלכות ערלה אות ו' הביא בשם מהר"א מלוקיו דמיני אטד פטורין בערלה דעץ מאכל בתיב לאפוקי עץ סרק אף שגזעו מחליף ואפילו נטעו למאכל לא אמרו מחשבה בערלה רק להקל והביא ג"כ משם הרב משה ישראל פואה דמהרי"ף פ' כיצד מברכין יש ללמוד שהקריסניני"א ודאי אינה חייבת בערלה מדכתב גבי צלף דוורק האביונה ואוכל הקפרס ואם בצלף יש חילוק בין אבינות לקפרס כלענין ברכות לא כ"ש הקרישפיין שהוא ודאי מין אטד ע"ש ולפימ"ש לעיל דסרף עצי ערלה שאינו עושה פירות אסור נראה דה"ה אטד דין אילן הוא כדכתב המחבר בש"ע י"ד סי' רצ"ו סעיף ט"ו ע"ש. ופירות לרפואה לא עדיף מנייהו ולא דמי לקפרס שיש לו פירות אחרות דהיינו אבינות הילכך מותר. ועיין בשו"ת רדב"ז ח"ג סי' תקל"א ע"ש.

וקני סוכר כו' דקני הסוכר מין אילן כדאיתא בש"ע י"ד סי' רצ"ו: הקנים והוורד כו' מין אילן הם ע"ש. ובחידושי הרמב"ן לברכות (לו). כתב: וראיתי בהלכות גדולות ואית רבנן דאמרי סוכר וקנה הסוכר בפה"א ולא משום דס"ל דקנה לאו עץ הוא אלא הכי ס"ל אע"ג דעץ הוא כיון דלאו פירא קא מפיק ולא קא אכלינן פירא אלא עץ לא מיתמר לן בפה"ע אלא בורא פרי האדמה עכ"ל.

וראיתי בתשובת הרדב"ז תקס"ג שכתב: ומכאן למדתי שאפילו תימא שהוא עץ שאין זודעין אותו בכל שנה אין נוהג בו ערלה דוערלתם ערלתו את פריו אמר רחמנא ולא המיס היוצאים מעצו ואין זה דומה לרוב התמרים שזה יוצא מפרי בעצמו שמתמעך ונעשה דבש אבל הסוכר הוא מים מן העץ בעצמו ומבשלין אותו עד שנקרש הילכך אין זה פרי ואין נוהגין בו לא תרומה ומעשר ולא ערלה ע"ש. א"כ לפמ"ש בספרי עשר תעשר הלכה כ"ה דקני הסוכר חייבים בתרומות ומעשרות כדעת הכפחור

הכפתור ופרח ומדמה קני הסכר לדבש תמרים ע"ש, גם ערלה נוהג בהם כיון שאין זורעין אותן בכל שנה אולם ראיתי שהכפופ בעצמו כתב בפנ"ו שקני הסוכר אין להם דין אילן שהרי עליו עולין משרשו והמוצץ קנים מברך בורא פרי האדמה ע"ש אך בש"ע י"ד סי' רצ"ו סעיף ט"ו כתב דקנים ממיני אילן הם ע"ש והטור בא"ח סי' ר"ב כתב דמברכין על הקנים בפע"ח ע"ש, אלמא דאילן הוי ובספרי כרמי הארץ אאריך בזה בעזתיית.

פרי הנקרא כו' הברכי יוסף כתב: מהריק"ש כתב משם הרב כפתור ופרח דהבדאנגא"ן הם אילן ומתקיים שלש שנים לבד ואסורים משום ערלה ומשם הרדב"ז התיר הלבן ופקפק בשחור ולעצמו היה מחמיר כו' ומדי דברי עם אחר המיוחד מרבנן קדישא כה דבר אלי האיש הן כל יקר ראתה עיני גדולים צדיקים דיש להם עשר ידות בסדר קדושה ומימי לא ראיתי שום חסיד אשר חשש לאיסור הבדינגא"ן וכולם אוכלים אותו אף דמחמירין בכמה מיני חומרות ולפי מדרגתם הי"ל להחמיר גם בזה דאיכא מאן דאסר ואף הרדב"ז דלא הורה בהן איסורא לעצמו מיהא נזהר ובו בפרק הראיתי להרב החסיד הנז' דהרי הרב המפורסם מר זקנינו מהר"א אזולאי זלה"ה באנהותיו כ"י שכתב וז"ל: בספר כפתור ופרח (פרק נ"ו) אסר הבדינגא"ן וכו' ואני שאלתי לתלמידי האד"י ז"ל ואמרו לי כי תלמידו המובהק מהרח"ו ז"ל היה אוכל אותם גם העידו לי שהחכם השלם מהר"ם אלשיך ז"ל היה אוכל אותם והיה אומר שהוא ירק לפי שכל אילן שעושה פירות בכל שנה הולך ומשביח זה האילן של הבאדינגא"ן שנה ראשונה הוא טוב ומתוק בשנה שנית גרוע מעט והוא מר קצת ובשנה השלישית הוא מר הרבה שאינו ראוי לאכילה אלא ע"י הרחק וזה מורה שהוא ירק גם העידו לי שם אלו קצת חסידים להרב כמהר"ר יוסף קארו ז"ל והשיב להם פוק חזי עמא דבר גם העידו לי שגם האד"י ז"ל היה אוכל אותם ע"ש. ובשירי ברכה כתב דאחר זמן רב בא לידו תשובות הרדב"ז וראה שכתב כשעליתי לארץ ישראל ראיתי כולם נהגו בו היתר משמע דפשיטא להו דהוי ודאי ידק ונתחדש לו טעם אחר שאין בכל מיני אילן שזורעין הגרעין ועושה פרי בתוך שנתו כזה הילכך ידק הוא עכ"ל.

הבאתי לדעת דגם הרדב"ז שהיה מסתפק על זה הדר מר משמעתיא ומסיק דירק הוא ע"ש, הרדב"ז על הרמב"ם פ"י ממאכלות אסורות הי"ג כתב: ומזה הטעם נתגתי איסור בבדינגא"ן של מצרים שאמרו לי הגננין שאינו עושה פרי אלא שלש שנים והוא אילן ממש שאין זורעין אותו בכל שנה והוא המין השחור והם גסים אבל המין הלבן הירק הוא ידק ואין בו ערלה עכ"ל, וכן כתב בשו"ת הרדב"ז חלק ג' סי' תקל"א ע"ש, ובלקט הקמח כתב דהבדינגא"ן הכפתור ופרח אסר אותן והרדב"ז אסרם בתחלה משום ערלה לפי שהן מתקיימים ג' שנים אך בשאלה אחרת בכ"י כתב דכשעלה לא"י נתחדש לו טעם להתיר והתיר המין הלבן והשחור הוי פלוגתא והטעם שאין לך שמוציא הגרעין שלו פרי תוך שנתו הילכך ירק הוא ומותר ומיהו בארץ ישראל למעשה צריך לבדוק אם מוציא עלין מעיקרו כו' וטעם חליש הוא זה להתיר איסור תורה כפי הספק הראשון שלו ואצלי נתחדש טעם אחר להתיר דאיתא בש"ע י"ד סי' רצ"ו דגורו על הגפנים שאינן גבוהים טפח שיהיו כירק משום שהם' שפלים ונראין כירק א"כ כל דבר שמינו שפל וקצר יש לדנונו שהוא ירק כו' שהרי אין העץ של הבדינגא"ן ש דומה לעץ האילנות שהוא חלול מבפנים וראיתי לעמא דבר דנהגו בהן היתר ע"ש, מ"ש סי' אם מוציא עליו מעיקרו הדי זה ירק כו' כך איתא בתוספתא פ"ב

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון סא

פ"ב מכלאים ובירושלמי שם ע"ש. ומ"ש שיש לדוננו שהוא ירק משום שהם שפלים יש להעיר ע"ז מהפלפלין דאמרינן בברכות (לו:) ובסוכה (לה.) וביומא (פ"א:) היה ר"מ אומר ממשמע שנאמר וערלתם ערלתו את פריו אינו יודע שעץ מאכל הוא אלא מה ת"ל עץ מאכל להביא עץ שטעם עזו ופריו שוה ואיזהו זה הפלפלין ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה וללמדך שאין א"י חסרה כלום שנאמר ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה עכ"ל. וכתב רש"י בסוכה (שם) ד"ה חייבין בערלה: דלא תימא מין ירק הוא מפני שהוא עץ שפל כמין רותם שאינו גבוה מן הערץ עכ"ל והקשו עליו התוס' ב"ה ללמדך דלא בהכי תליא מילתא וכמה עצים שפלים הם שיש להם תורת אילן ע"ש. ולא דמי לדין ילדה פחות מטפח שאינה מקדשת את הזרעים דשם כתב רש"י בסוטה (מג:): הטעם דקסבר כדאמרינן במנחות קנבוס ולוף אסרה תורה שאר זרעים מדרבנן גינהו ובכה"ג לא גזור רבנן אשאר זרעים ע"ש. והרדב"ז בפ"ו מה' כלאים ה"ד כתב טעם לדעת רבינו משום דלא אמרו חכמים שתיים כנגד שתיים ואחת יוצא זנב נקרא כרם אלא בזמן שהכרם הוא כשאר הכרמים אבל פחות מטפח לא נקרא כרם ע"ש. א"כ לענין ערלה שהוא מדאורייתא אין חילוק בשום מקום בין גבוה לשפל ועיין בפרי האדמה הלכות ברכות פ"ח סי' ד' מה שהאריך בענין הג"ל ע"ש.

והפלפלין כו' הנה הבריייתא דהיה ר"מ אומר כו' ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה. הרי"ף ורבינו השמיטו דין זה מהלכה לגמרי ומשמע דלא

שמיע ליה כלומר דלא ס"ל. וראיתי להתוספות יום הכפורים שכתב דרבינו ס"ל דפלפלין אינם חייבים בערלה דהוא סבור דהך ברייתא דתני פלפלין חייבין בערלה יחידאה הוא דהרי בריש הברייתא תניא היה ר"מ אומר כו' ומדקאמר היה משמע דרבנן פליגי וס"ל דפטורין כיון דאין נוטעין אותם אלא אדעתא לייבשם לאוכלם כתבלין ולא הוי נטיעה דעץ מאכל ע"ש. והרמב"ן לברכות (שם) כתב: ולענין פלפלין כתבו הגאונים כו' וזה תימא גדול כיון שהוא נוהג בערלה קרינן ביה את פריו כו' אבל פלפלין פרי הוא ונוהג בו ערלה כדברי ר"מ כו' ע"ש.

ולפענ"ד נראה להסביר דהא היה ר"מ אומר תליא בפלוגתא דת"ק ור' יוסי בפ"ק דערלה מ"א דהנוטע לסייג כו' דהתוס' בסוכה (שם) כתבו לתרץ הא דבעינן קרא ללמד שהפלפלין חייבין בערלה משום דאמרינן פרק בתרא דיומא כס פלפלי ביומא דכפורי פטור ופריך מהך דפלפלין חייבין בערלה ומשני הא בריטיבתא הא ביבשתא וסלקא דעתך כיון דסופו ליבש אפילו רטיבתא פטורין עכ"ל. ר"ל כיון דאין נוטעין אותם אלא על דעת שיתייבשו ויאכלו ביבשותן שחוקין כתבלין והו"א דאין עליהם תורת עץ מאכל ויהיו פטורים מערלה משום דהו"ל כמו שחשב לסייג ולגדר דפטור קמ"ל רחייב. אך תיקשי תיפוק ליה דפטור כמו שמעטינן מעץ מאכל בחשב לגדר ולקורות וה"ג בפלפלין משום מחשבה ליבשותן ומנא לן דחייב ולחלק ממחשבה ליבשותן למחשבה לעצים ולגדר ונראה דזה תליא אם מחשבה לסייג כו' מהני אפילו בלי משנה ואפילו ליכא הוכחה על מחשבתו נמי פטור או נימא דבעינן דוקא משנה והוכחה ור"מ ס"ל כמ"ד דבעינן משנה והיכר הילכך אפילו חשב ליבשותן לא מיפטר משום דאפילו לסייג לא מהני בלי משנה והכרה וכאן ליכא משנה וליכא הוכחה הילכך לא מיפטר ובכלל עץ מאכל הוא וחייב ולר' יוסי דס"ל דאפילו הפנימי למאכל והחיצון לסייג נמי פטור והוכחנו לעיל דס"ל דלא בעינן משנה והוכחה א"כ פלפלין כיון דדעתו לייבשן וה"ל כמו לסייג ולגדר ופטור מערלה דלא הוי עץ מאכל

הלכה ט.

הנוטע לרבים בתוך שדהו חייב בערלה שנאמר ונטעתם אפילו לרבים בדיא בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ פטור, וי"א דאין חילוק בין איי לחיל בזה.

פרי ציון

מאכל וא"כ כיון דרבינו ס"ל כר' יוסי ממילא מוכח דלא בעינן משנה ופלפלין פטור מערלה משום מחשבה דחשב ליבשותן לבד הילכך שפיר השמיט רבינו הרין דהיה ר"מ אומר. ולפי"ז להרא"ש והטור דס"ל דבעינן משנה ומחשבה לבר אינו פוטר פלפלין חייבין בערלה ואיכא למימר דגם להרא"ש והטור פלפלין פטור מערלה מטעם מחשבה ליבשותן ולא דמי לסיגי ולגדר דהתם הוא דבעינן משנה דהא רובא לאו לסיגי ולגדר נוטעין הילכך בעינן משנה לאפוקי פלפלין דרובא ליבשותן הוא דנטעי לא בעינן משנה ומחשבה לבר פטור והא דר"מ מחייב משום ר"מ לטעמיה דלא אויל בתר רובא וחייש למיעוט הילכך גם בפלפלין לא מהני מחשבה לבד בלי היכר גמור. לפיכך נאמר היה ר"מ אומר פי' ר"מ לשיטתיה היה אומר כך אבל לפי מה דקי"ל בעלמא דלא חיישינן למיעוטא לא בעינן הכרה ורובא דעלמא דנטעי ליבשותן מספיק לפטור מערלה. ולפי"ז דכל הני דאמרן לעיל דמחשבה לבד פטור תליא בפלוגתא אם בעינן משנה או מחשבה לבד פטור והרשד"ם (שם) כתב בשם הר"י בנתיב כ"א דפלפלין לחים אסורין משום ערלה ע"ש, ובתוס' ע"ז (טו.) ד"ה תבלין מבואר דפלפלין חייבין בערלה ע"ש. ועיין בריטב"א שם ע"ש, ועיין בר"ש פ"ב דערלה מ"ו.

ט) **הנוטע** כו' איתא בפ"א דערלה מ"ב: הנוטע לרבים חייב רבי יהודה פוטר וכתב רבינו בפירושו: ואמרם הנוטע לרבים ענינו שיהא אדם נוטע אילנות בתוך שלו ולא לעצמו אלא כוונתו שיאכלו בני אדם כולם וכאילו הפקיר אותו הפרי הצומח באותו אילן שנטע ורבי יהודה אומר כי מה שאמר הש"י ונטעתם משמע בין ליחיד בין לרבים שאילו אמר ונטעתם כל עץ מאכל ולא אמר דבר אחר היינו אומרים כי הנוטע לרבים חייב אבל כשאמר יהיה לכם ערלים משמע שאינו חייב אלא הנוטע לעצמו ולפי שהוא אמר ונטעתם משמע בין ליחיד בין לרבים לכם בין ליחיד בין לרבים והוא רבוי אחר רבוי ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט א"כ הוא למעט הנוטע לרבים וחכ"א כי אמר לכם הוא אזהרה עכ"ל ואיתא בירושלמי: מחלפא שיטתיה דרבנן תמן אינון אמרין ירושלים וח"ל אינון מטמאין בנגעים וכה אמרינן כן (בפ' י"ב דנגעים תנינן ירושלים וח"ל אינון מטמאין בנגעים דכתיב כי תבואו וגו' וירושלים אינה אחוזה אלא לרבים הוא ואמאי מחייבי הכא בנוטע של רבים ומשני) תמן ובא אשר לו הבית פרט לירושלים שהיא לכל השבטים ברם הכא ונטעתם מכל מקום תמן גילה הכתוב דמה שהוא לרבים אינו מטמא בנגעים דכתיב ובא אשר לו הבית פרט לירושלים שהיא לכל השבטים שהיא אחוזה כולן ולא נתחלקה לשבטים ברם הכא ריבה הכתוב דכתיב

דכתיב ונטעתם מ"מ ואפילו בשל רבים, ויש לדקדק לפי רבינו שמפרש דאמרם הנוטע לרבים ענינו שיהא אדם נטע בתוך שלו מאי פריך הירושלמי מהאי דירושלים אינם מסמאין בנגעים משום דירושלים לרבים הוא הא לא דמי ול"ז דלענין ערלה הרי נטע בתוך של יחיד והאחווה של יחיד היא משא"כ ירושלים דלא נתחלקה לשבטים ולא אחוותו היא לכן אינה מטמאה בנגעים, ונראה שהר"ש הרגיש בזה והילכך מפרש כוונת מתני' והנוטע לרבים חייב כגון ברשות היחיד והוא של הרבה בני אדם כגון בירושלים ע"ש ואיכא למימר דרבינו כאן אינו מפרש עפ"י שיטת הירושלמי אלא עפ"י שיטת הבבלי בגמ' דפסחים (כג.) דאמרין על הא דתניא לכם לרבות את הנוטע לרבים רבי יהודה אומר להוציא את הנוטע לרבים מאי טעמא דת"ק דכתיב ונטעתם ליחיד משמע לרבים לא משמע כתב רחמנא לכם להביא את הנוטע לרבים ורבי יהודה ונטעתם משמע בין לרבים בין ליחיד ולכם בין יחיד בין רבים משמע הוי ריבוי אחר ריבוי ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט עכ"ל, וכן בהלכות ערלה של הרא"ש מבואר דשני הפירושים תליא בשיטות הבבלי והירושלמי ושם רש"י מפרש הא דנוטע לרבים היינו לצורך רבים כגון באם הדרך לכל העובר ע"ש והתוס' מפרש דנוטע לרבים היינו ברה"י לצורך רבים ע"ש ומשמע דרש"י ותוס' פליגי, דרש"י מפרש דנוטע לרבים היינו דהמקום היה של רבים וגם הנטיעה לצורך רבים וסיפא הנוטע ברה"י דנטע ברה"י לצורך עצמו ולהתוס' נפרש הרישא שנטע ברה"י לצורך רבים וסיפא ברה"י לצורך יחיד דכיון דהנטיעה לצורך יחיד אפילו ר"י מודה דחייב דליחיד אין ריבוי אחר ריבוי ועל המקום אין קפידא אם של רבים או של יחיד כיון דהנטיעה לצורך יחיד ואם הנטיעה היה בשביל רבים איכא פלוגתא בין ת"ק ור"י ולא פליגי אלא אם המקום היה של יחיד אבל אם היה המקום ג"כ של רבים גם ת"ק מודה שאינו חייב בערלה דהו"ל תרתי לריעותא ולרש"י אפילו ה' המקום של רבים וגם בשביל רבים איכא פלוגתא בין ת"ק לר"י ומה שמקשים התוס' על רש"י מדקתני בתרי גבי ש"מ תרי מילי נינהו איכא למימר דגם לרש"י הו"ל תרי מילי דדישא תרתי לרבים נינהו גם המקום וגם בשביל רבים וסיפא רק המקום בשביל רבים אבל לא בשביל רבים אלא בשביל עצמו ולענין התוס' לא מצא חן לפרש כך דמשמע דבסיפא שייך לרבים יותר מרישא ולפי פירוש הנ"ל תהי' הרישא שייך לרבים יותר מהסיפא, ופנ"י כתב טעם מה שהכריח לרש"י לפרש כך היינו משום דאמרין בסמוך ונטעתם ליחיד משמע לרבים לא משמע כמו שפרש"י שאין דרך רבים לנטוע וא"כ ברה"ר שייך למעוטי מונטעתם דבשעת נטיעה מנכרא מילתא שנוטע לצורך רבים משא"כ בנוטע ברה"י לצורך מי לא הוי אלא כמו דברים שבלב ואע"ג דמעטנין הנוטע לסייג ולקורות אע"ג דתלויה נמי במחשבה מ"מ שייך שפיר למעט מכל עץ מאכל, משא"כ מונטעתם לא שייך למעט אלא מידי דתליא בנטיעה ע"ש, א"כ שלש מחלוקת בדבר לרבינו דוקא בנוטע בשדהו שלו לצורך רבים הוא דחייב אבל בשל שותפות בשביל רבים גם ת"ק מודה דפטור דהו"ל תרתי לריעותא ולהתוס' והר"ש אפילו בשל שותפות ובלבד שלא תהיה הנטיעה ברה"י ולרש"י אפילו ברה"י לצורך רבים נמי פליגי, אולם בירושלמי איתא כהדיא כמו שכתב רבינו וז"ל: הנוטע לרבים חייב ברשות הרבים פטור הנוטע לרבים חייב בנוטע בתוך שלו לרשות הרבים פטור עכ"ל הרי מפורש דתרת"י לריעותא פטור, א"כ אע"ג דמגמ' דפסחים אין הכרח לומר כדברי רבינו דאפשר לפרש כרש"י או כהתוס' אבל בירושלמי איתא מפורש כדברי רבינו וממילא בעינן לפרש כוונת הבבלי ג"כ כמו שכתב רבינו

כדי שלא יהיה פלוגתא בין הירושלמי להבבלי, והפנ"י מסיק כוונת רש"י דלאו בנוטע בר"ה ממש איירי אלא במקצה מרשותו לר"ה או כגון באילן העומד על המיצר שלו ונזפו מטין לר"ה וא"כ מסתמא רבים שקלי להו לפירות ע"ש, אח"כ ראיתי בביאור הגר"א י"ד רצ"ד ס"ק ס"א שכתב על מ"ש המחבר הנוטע בתוך שלו כו': כרשב"א בירושלמי הנ"ל ולא ירצתי טעמא אפשר דמפרש שרשב"א מפרש למתני' ולא משמע הכי דרשב"א קאמר משמיה דר"י דפוטד בנוטע לרבים והוא מפליג בכך עכ"ל א"כ הגר"א מסופק בדברי הברייתא דבעינן נוטע לתוך שלו דאליבא דר"י הוא או מפרש למתני' כן, ואם נימא ריק מפרש דברי ר"י אפשר לומר דת"ק דמחייב נוטע לרבים אפילו בר"ה מחייב או לכל הפחות במקום של הרבה שותפים נוטע בשביל רבים ג"כ חייב כמו שמפרש הר"ש, אך מ"ש הר"ש דת"ק ור' יהודה לא פליגי אלא בעלה מאליו לרבים הא אפילו בנוטע לרבים ג"כ פליגי כגון בדשות היחיד והוא של הרבה בני אדם כמ"ש לעיל.

ובספר היראים סי' ע"ה הביא הברייתא בנוסח זה תניא בתוספתא: הנוטע לרבים חייב דבי יהודה פוטר ר"ש בן אלעזר אומר משמו העולה מאליו לרבים פטור, פירוש ר"ש בן אלעזר אומר מעולם לא פסד ר"י לרבים אלא העולה מאליו דהכא אפילו הכל מודו עכ"ל, לפי נוסח הברייתא זו אתי שפיר דבדי הר"ש וכוונסח זה הביא ג"כ הר"ש זנוסח הברייתא שהביאה הירושלמי הוא גורס בנוסח אחר לא כמו שיש בירושלמי שלפנינו שרשב"א אומר משמו אלא סתם רשב"א אומר ולפי"ז איכא למימר שפיר דת"ק ור"י לא פליגי אלא בעלה מאיליו ורשב"א שהביאה הירושלמי והנוסח שאמר סתם ולא משם ר"י לא בא אלא לפרש דבדי ת"ק ואפילו להגידסא שרשב"א אומר משמו גמי איכא למימר דמה שאמר בתוך שלו לאו דבדי רשב"א אלא מילתא באפי נפש' וקאי על דברי ת"ק, ושפיר הוכיח רבינו מהברייתא שהביאה הירושלמי דבעינן דוקא נוטע לתוך שלו בשביל רבים ולא לתוך של רבים לרבים ואיכא למימר דרבינו מחדש דאפילו לתוך שלו בשביל רבים אחרים שאינם בעלים על המקום וכ"ש ברשות היחיד והיא של הרבה בני אדם והנטיעה בשביל הבעלים על המקום דאע"ג דאחד נוטע בשביל כולם הנ"ל כמו בעל האדמה נוטע בשביל עצמו ולא בשביל אחרים שאינם בעלי הרשות ולהד"ש שמפרש נוטע לרבים נקרא שנוטע ברשות היחיד של הרבה בני אדם ונוטע בשביל בעלי הרשות הוא דחייב בערלה לאפוקי בנוטע בשביל אחרים שאינם בעלי הרשות ואשר להם אין חלק בהארץ גם ת"ק מודה דפטור דלא מקרי לכם דלאו בשביל בעלי האדמה ולא בשביל הנוטע היא אלא בשביל אחרים לגמרי.

בד"א כו' הב"ח כתב הטעם דהך לכם רילפינן להביא את הנוטע לרבים לא כתיב אלא בנוטע בארץ והכי משמע בירושלמי רמקשה מראמר ירושלים אינו מטמא בנגעים והכא קאמר נטעו לרבים חייב אלמא דמפרש נטעו לרבים שנטעו בירושלים שהיא להרבה בני אדם ע"ש. דבריו אינם מובנים דליכא להוכיח אלא דבעינן דומיא דירושלים דשייך לרבים ולא נתחלקה אבל מנין דבעינן שיהיה דוקא בארץ ישראל ולא בח"ל דהא הרא"ש לא חילק בזה כלל כמ"ש הטור משמע דאין סברא לחלק וכן המחבר בש"ע לא חילק כלל, ומה מצא רבינו לחלק בזה וכן הסמ"ג במצוה קל"ז ג"כ מחלק בין א"י לח"ל. וכן כתב הכל בו בה' ערלה לחלק בין א"י לח"ל ע"ש, ולענ"ד נראה טעמיהו דכיון דת"ק ורשב"א פליגי אליבא דר"י דתנא דמתני' ס"ל דר"י פוטר בכל גוונא וסתמא דגמיר' בפסחים (שם) מפרש טעמא דר' יהודה רפוטר לרבים הרי

סתמא

הלכה י.

הנוטע ברשות הרבים לצורך עצמו ויֵא דאפילו לרבים או בספינה אפילו אינה נקובה ואפילו אינה גוששת ויֵא דוקא נקובה וגוששת וכן הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה. אע"פ שאינו כארץ לזרעים הרי הוא כארץ לאילנות בין של עץ בין של חרס ויֵא דהנוטע בספינה או בעציץ של חרס חייב אע"פ שאינו נקובים ובשל עץ אם נקובים חייב ואם לאו פטור מן הערלה ורבעי ובעולה מאילו ברשות היחיד ויֵא אפילו ברשות הרבים ועכו"ם שנטע בין לישראל בין לעצמו. והגולן שנטע חייבין בערלה וברבעי. ויֵא דאינו חייבין בערלה ורבעי אלא אם נטע לאחר יאוש. ויֵא דבעינן נשתקע שם בעלים.

פרי ציון

סתמא דגמר ס"ל דר"י פוסק בכל גוונא והא קי"ל דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל הילכך שפיר מחלק רבינו בין א"י לח"ל דבא"י פסקינן כת"ק שמחייב נוטע לרבים ובח"ל קי"ל כר"י שפוסק נוטע לרבים, ובוה נבין דברי הלבוש שכתב בי"ד סי' רצ"ד: והנוטע בתוך שלו לצורך רבים איכא למ"ד שהוא פטור משום דריש ריבוי אחר ריבוי כו', ואנן לא קי"ל כי האי פירושא ע"ש, לאיזה צורך כתב דאיכא למ"ד שהוא פטור הא המ"ד הוא ר' יהודה ולא קי"ל כוותיה וכי בכל דין שיש פלוגתא דתנאים כתב הכי? לכן נראה דכאן יש צורך להביא דעת ר' יהודה בלשון איכא למ"ד אע"ג דלא קי"ל הכי משום דנ"מ לענין ח"ל כיון שהוא מיקל והלכה כדברי המיקל בח"ל, אח"כ מצאתי בספר אור זרוע הלכות ערלה שכתב הכי ע"ש והמנחת חינוך מצוה רמ"ז ג"כ כתב טעם של רבינו כך, ומה שהקשה המשנה ראשונה אי נוטע ברשותו לצורך רבים אמאי איצטריך ריבויא לרבנן לחיובא מרכתיב לכם בלאו לכם מהיכי תיתי לפוטרו והיכן מצינו חילוק בין עושה לצורך עצמו או לצורך אחרים ע"ש. לפמ"ש רבינו דנוטע לצורך שיאכלו בני אדם כולם הו"ל בגדר הפקר שפיר איצטריך ריבויא דחייב משום דהא מצינו הרבה דברים דהפקר פוטרו.

י) **הנוטע בר"ה** כו' איתא בפ"א דערלה (שם): הנוטע ברשות הרבים והנכרי שנטע והגולן שנטע והנוטע בספינה והעולה מאיליו חייב בערלה עכ"ל. וכתב ומשמע דבנוטע ברשות הרבים גם לר"י חייב בערלה משום רבנוטע לר"ה מיירי שנטע לצורך עצמו הילכך גם בר"ה חייב כמו שכתב הרא"ש בהלכות ערלה: והנוטע בר"ה לצורך עצמו עכ"ל, וכ"כ הטור בי"ד רצ"ד ע"ש, והר"ב ע"ש. וכתב הב"י לא ידעתי למה כתב כן דמשמע דאפילו הנוטע לרבים בר"ה חייב דלא גרע מעולה מאילו ועוד דמהיכא דמרבין לרבנן נוטע לית ביה מיעוטא לנוטע בר"ה לרבים

לרבים ואפשר שלא כתבו הרא"ש והטור אלא ליתן טעם אמאי לא פליג ר"י בהא או ליתן טעם לרבנן למה הוצרך לחזור ולשנות הנוטע בר"ה דהיינו נוטע לרבים ותרתי למה לי לכך פירש דתרתי ריני וירדו חר נוטע בתוך שלו לרבים וחד נוטע בר"ה לצורך עצמו ותרווייהו צדיכי עכ"ל. רבינו תמוהים ועיין בדרישה ובמשנה הראשונה ובתוספות חדשים מ"ש על דברי הבי"ה הנ"ל, והלבוש כתב: הנוטע ברשות הרבים בין לעצמו בין לרבים חייב בערלה דבכלל לכם ובכלל ונטעתם הוא ע"ש. משמע דס"ל כקושי הבי"ה הילכך אינו מחלק בין לעצמו ולאחרים וכיון דהרא"ש והטור והר"ב כתבו לצורך עצמו וכ"כ הר"ש והאור זרוע בהלכות ערלה ע"ש. ורבינו הבי"ה סתומים וכולם מקשים עליו לא היה לו לסתום כדברי הבי"ה לגמרי: והנה הגר"א בשנות אליהו (שם) בד"ה הנוטע בר"ה כתב: ירושלמי תני רשב"א אומר הנוטע לרבים חייב בר"ה פטור עלה מאליו בתוך שלו חייב לר"ה פטור כצ"ל פי דד"י מודה לת"ק הנוטע לרבים מתוך שלו דחייב ופליג עליו בנוטע בר"ה וס"ל דפטור וכן בעולה מאליו מחלק כנ"ל עכ"ל לפי פ"י משמע דת"ק ס"ל דאפילו ר"ה לרבים נמי חייב. ולפי"ז איכא לחלק בין א"י לח"ל דבח"ל ר"ה לרבים פטור משום דהלכה כהמיקל בח"ל, והב"ח כתב על מה שהרא"ש מפרש הנוטע בר"ה לצורך עצמו: ונראה ודאי דכי היכי דרישא הנוטע לרבים אשמיעינן רבותא אפילו נוטע בתוך שלו לצורך רבים ואצ"ל בתוך שלו לצורך עצמו הכי נמי הנוטע בר"ה לצורך עצמו אשמיעינן רבותא ואצ"ל בר"ה לצורך רבים דפשיטא דחייב רקרינן ביה טפי וכי תבואו אל הארץ ונטעתם לכם אלא אפילו בר"ה לצורך עצמו נמי חייב ע"ש. והר"ש כתב וז"ל: ובירושלמי תניא רשב"א אומר הנוטע לרבים חייב בערלה עלה מאליו פטור הנוטע לרבים ברשות הרבים פטור הנוטע לרבים חייב בנוטע בתוך שלו ברשות הרבים פטור כגון שגול קרקע עכ"ל.

וכן כתבו התוס' בסוכה (ל: ד) ד"ה וקרקע, והאור זרוע בהלכות ערלה עיין שם משמע דוקא שגול קרקע מד"ה ונטע לרבים. הוא דפטור הא נטע לרבים בר"ה ולא גול הקרקע חייב בערלה. אולם מדפריך הידושלמי עלה: ויש קרקע נגזלת ומשני אמר רבי הילא, אעפ"י שאין קרקע נגזלת יש יאוש לקרקע עכ"ל. בעינן ע"כ לומר דהא דמוקי הידושלמי דמירי שגול קרקע היינו דמפרש הא דאמר ברשות הרבים פטור אין הכוונה רשות הרבים ממש דברשות הרבים ממש אינו שייך יאוש אלא רשות שאינו שלו כגון שגול קרקע והא דפריך ויש קרקע נגזלת ה"פ כיון שקרקע אינו נגזלת הו"ל קרקע של יחיד ולא של רבים וקמ"ל דאע"ג דנתיאשו הבעלים והו"ל של גולן מ"מ פטור מערלה משום דנטע לרבים ויאוש בכרי לא קני ולא ידידה הוא ואיכא למימר דאע"ג דיאוש בכרי לא קני משום דבאיסוריה אתי לידיה כדאמרינן בב"ק (סו.) מרשות בעל הקרקע יצא ביאוש לבר ולא דמי קרקע למטלטלין דכיון שאינו קונה ומחויב להחזיר משום דכיון דבגזילה אתי ליריה וחייב באחריות נעשה הוא שומר של בעל הגזילה ואפילו ביאוש אינו יוצא מרשות הנגזל כיון דהגזול אינו קונה שומר הוא של הנגזל ומחויב להחזיר הגזילה ליד הנגזל משא"כ בקרקע שאין נגזלת ואינו חייב באחריות ואינו חייב בשמירה לקרקע ואינו חייב להחזיר הילכך אע"ג שהגזול אינו חייב בהשבה דהא לא נכנס ברשותו דקרקע אינו נגזלת אבל מרשות בעל הקרקע כבר יצא ביאוש הילכך הו"ל כמו של רבים דלא של בעל הקרקע ולא של הגולן אלא כל הקודם בהן זכה בהן א"כ של רבים הוא ואילו היה נוטע בשביל עצמו היה חייב בערלה ותא דפטור היינו דוקא דנטע בשביל אחרים ובזה מתורץ קושי הר"ש שהקשה לפי

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון סז

לפי אוקימתא דהירושלמי דמיירי כגון שגול תיקשי למה פטור הא תנן הגזלן שנטע חייב משום דהתם מיירי שנטוע לעצמו וכאן מיירי שנטוע לאחרים. ולפי"ו איכא למימר דנטוע לאחרים ברה"ה ממש חייב משום דרה"ה יש לכל אחד מאחרים חלק והו"ל כמו נוטע בשביל אחרים בתוך קרקע שלהם אבל נוטע לאחרים בגול מאחרים אפי' לאחר יאוש דינם דפטור מטעם הנ"ל ועיין לקמן מ"ש בזה.

וראייתו להכפות תמרים בסוכה (שם) שכתב טעמא דמפרש הירושלמי במ"ש סיפא דברייתא ברה"ה פטור מיירי בשגול הקרקע ולא רצה לפרש דמה שאמרה הברייתא ברה"ה פטור שזרע לצורך רבים באם הדרך לכל עובר כדי שלא תסתור הברייתא למתני' דתני הנוטע ברה"ה חייב ומש"ה מפרש המתני' איירי בוורע לצורך רבים באם הדרך לכל עובר וברייתא בשגול קרקע של רבים וזרעה לצורך עצמו ע"ש. איך יתכן לומר דמיירי בשגול קרקע של רבים הא בשל רבים אינו שייך יאוש.

או בספינה. וכתב הר"ש: אע"פ שאינה נקובה, אמרינן בירושלמי הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה ר' יוסי אומר מפני שהשרשים מפעפעים

אותו מפני שהוא כנקוב אצל האילן דאין כלי חרס עומד בפני שרשים ומסיק דהוא הדין שחשוב כנקוב אצל זרעים ע"ש. עיין מ"ש בספרי זרע הארץ שהארכתי בזה ועיין מ"ש בספרי עשר תעשר הלכה כ"ב ע"ש. ועיין במ"ל פ"ב מהלכות בכורים ה"ט שכתב שדעת רבינו דבאילנות בין של חרס בין של עץ לא בעי נקיבה ובספינה לא בעינן גוששת ע"ש א"כ כאן מיירי בכל ספינה בין של עץ בין של חרס ואפילו אינה נקובה דהא סתם ספינה אינה נקובה דאין דרך ספינה להיות נקובה שלא יכנסו בה המים עיין בתוספת מנחות (פר'): ד"ה כאן. וכ"כ הגר"א בשנות אליהו דכאן בכל ספינה איירי בין של עץ בין של חרס ע"ש. והר"ב כתב דכאן מיירי בספינה של חרס דוק ואפילו אינה נקובה וז"ל: אע"פ שאינה נקובה אם היא של חרס לפי שאין כלי חרס עומד בפני השרשים והן מפעפעין דרך החרס ויונקים מן הקרקע אבל של עץ בעי נקיבה עכ"ל. ובאור זרוע הלכות ערלה סי' שי"ג כתב: הנוטע בספינה חייב בערלה פי' ספינה של חרס כגון שהיא נקובה ומונחת ע"ג קרקע דאי לאו הכי תקשי לך הא דתניא בפרקין בתוספתא הנוטע בספינה ובעציץ ובראש הגג פטור נטעו בעציץ שאינו נקוב כו' והשתא קשיין אהדרי אלא האי בספינה שאינה נקובה ומתני' בנקובה עכ"ל. וגראה דהא"ו גורס בתוספתא הנוטע בספינה כו' פטור א"כ כיון שהתוספתא שלפנינו איתא הנוטע בספינה כו' חייב לא קשה מידי ואיכא לאוקמי מתני' אפילו אינו נקובה כדאיתא בירושלמי. וכן הרא"ש בהלכות ערלה כתב: והנוטע בספינה אע"פ שאינה נקובה אם היא של חרס ומפרש בירושלמי שאין כלי חרס עומד בפני השרשין והן מפעפעין דרך החרס ויונקין מן הקרקע אבל של עץ בעי נקיבה עכ"ל והביאו הב"י וכתב עליו וכן פרש"י בפ"ק דגיטין והתוס' הקשו עליו שם ובמנחות כל הקרבנות וכתבו דנראה להיפך דשל חרס בעי נקיבה ושל עץ לא בעי נקיבה שהוא מחללת יותר מן החרס ובפ' כל הקרבנות כתבו שתחלה היה רגיל ר"ת לפרש כן ואח"כ פי' דבשל חרס מהניא נקיבה אבל של עץ אפילו נקוב לא מהני עכ"ל משמע דס"ל דאין חילוק בין זרעים לאילנות. ובש"ע כתב סתם: והנוטע בספינה או בעציץ אע"פ שאינו נקוב חייב ע"ש וכ"כ הלבוש ע"ש. והא סתם ספינה של עץ וסתם עציץ של חרס הוא כמ"ש התוס' (שם) ולרש"י להיפך ע"ש ובשתייהן אמרו דלא בעינן נקיבה ואיכא למימר דדוקא באילנות אמרינן הכי דלא בעינן נקוב בין של עץ בין של חרס דאינם עומדים

בפני

בפני שרשיהם, וכן כתב הרדב"ז בפ"י מה' מע"ש ה"ח דרבינו לא חילק בין של עץ לשל חרס מהשרשים מפעפצין אותו ע"ש, והגר"א כתב בביאורו על י"ד סי' רצ"ד סי"ק ס"ד ד"ה אעפ"י, אע"ג דבירושלמי אמר כ"ח ס"ל דכ"ש בשל עץ וכשיטת תוס' בפ"ק דגיטין ובמנחות (שם) אבל הרא"ש והטור כתבו כאן כשיטת רש"י ודוקא בכ"ח אבל בירושלמי משמע כדברי הרמב"ם דבכל ענין מדאיבעיא להו אי מהני ג"כ לזרעים הואיל והשרשים של האילן ניקבו אותו כבר אבל לשיטת רש"י א"צ לזה דהא נקוב הוא ג"כ לכ"ד ושיטת הרמב"ם דלא מפליג בכ"מ לשל חרס או של עץ דס"ל דוקא בספינה מחלקינן בין עץ לחרס שהמים מלחחים אותה ועתו"ס במנחות שם ופ"ק דגיטין ור"ש בפ"ב דחלה מתני' ועמ"ש בא"ח סי' של"ו ס"ח עכ"ל, מ"ש דרבינו לא מפליג בכ"מ לשל חרס או של עץ כיוונתיה דבעצין בזרעים לעולם בין של חרס בין של עץ בעינן נקוב ובאילנות בין של חרס בין של עץ לא בעינן נקוב מפני שהשרשים מפעפצים, אך מ"ש דס"ל דוקא בספינה מחלקינן בין עץ לחרס שהמים מלחחים אינו מובן דהא בעצמו כתב דכאן מיירי בכל ספינה בין של עץ בין של חרס ולא מחלקינן, הן אמת בגמ' דמנחות (פד): מחלקינן ביניהם וז"ל: לא קשיא כאן בספינה של עץ כאן בספינה של חרס עכ"ל, ובכורים נהג בשבע מינים שיש ביניהם גם פירות אילן ונראה דהגר"א מפרש הסוגיא דמנחות בכורי זרעים דמביא בכורי חטים וס"ל כפי' ר"ת דבשל עץ לא בעי נקובה דהמים מלחחים ושל חרס בעי נקובה ועיין מ"ש הגר"א בשנות אליהו פ"א דערלה מ"ב ע"ש, והטור כתב: הנוטע בספינה או בעצין של חרס חייב אע"פ שאינן נקובים ובשל עץ אם נקובים חייב ואם לאו פטור עכ"ל וכתב הפרישה דהאי של חרס שכתב הטור קאי ג"כ אספינה וכמו שפירש"י דאין כלי חרס עומד בפני השרשים והם מפעפצים דרך החרסים ויונקין מן הקרקע משא"כ בעץ ע"ש והא דאיתא בתוספתא פ"א דערלה: גזרעו בעצין שאינו נקוב גשבר וחזור וגזרעו בעצין נקוב כו' ובתוספתא כ"י איתא הנוסח נשרשו בעצין שאינו נקוב וגשבר וחזור וגזרעו בעצין נקוב חייב ובא"ז (שם) הביא הנוסח: גזרעו בעצין שאינו נקוב ושברו וחזור וגזרעו בעצין נקוב אם יכול לחיות חייב כו' בכל אופן הרי מוכח מהתוספתא הנ"ל דאפילו אילן שנטע בעצין נקוב אינו חייב בערלה עד שחזרין ונוטעין בעצין נקוב, דאל"כ מאי מוסיף מה שחזר ונטע בעצין נקוב ואילו לרבינו אילן לעולם חייב בערלה אפילו אינו נקוב והרא"ש כתב בתשובה כלל ב' שנשאל על גג העשוי מקורות ונסרים ומלאו עפר ונטע שם כרם אם הוא חייב בערלה והשיב דעדיף טפי מעצין נקוב וחייב בערלה ע"ש, וכתב הב"י על דבריו שנראה דס"ל דעצין שאינו נקוב פטור מערלה ע"ש עיין מ"ש לקמן הי"ג בזה אולם איכא להוכיח מהתוספתא דאפילו בעצין שאינו נקוב כמו נטע בארץ דמי דאל"כ למה אם יכול לחיות פטור לפי גירסת תוספתא כ"י הא קודם לא היה נטוע בארץ ועכשיו זה חרש שנוטעים בארץ והיה צריך למנות שנות ערלה משעת הנטיעה שנטע בארץ אלא ודאי גם קודם היה נחשב כמו נטוע בארץ ומיירי שעבר כבר שנות ערלה ואח"כ גשבר העצין ונטע בעצין נקוב לכן אמר אם יכול לחיות פטור כיון דלא הוי זה עכשיו תחילת הנטיעה, אולם לגירסת הא"ז דאם יכול לחיות חייב משמע דמהנטיעה חדשה שנטע בעצין נקוב מתחיל החיוב של ערלה אם רק יכול לחיות בעפר של העצין שאינו נקוב שנתן עכשיו בעצין נקוב ואם אינו יכול לחיות גם עכשיו אין לו דין כמו נטוע בארץ כיון שאינו יכול לחיות, אבל קשה לפי"ז מאי קמ"ל פשיטא אם אינו יכול לחיות לא יהיה לעולם

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון סמ

לעולם פירות ולגירסת התוספתא כ"י נמי כיון דגריס וחזר ונטעו בעציץ נקוב חייב אם יכול לחיות פטור משמע דהא דאם יכול לחיות כו' לא קאי אדלעיל אחר ונטען בעציץ נקוב אלא דקאי אמתני' ג' פ"א דערלה דתנן אילן שנעקר והסלע עמו כמו שמפרשים המפרשים א"כ כ"ש דמוכח מהתוספתא הנ"ל דכ"ו שנטעו בעציץ שאינו נקוב פטור ולגירסת א"ז דמשמע דהא דאמר אם יכול לחיות כו' קאי אדלעיל אחר ונטעו בעציץ נקוב ודאי מוכח דנטיעה בעציץ שאינו נקוב פטור מערלה. עיין לקמן בהלכה ט"ז מ"ש בזה ואפילו אם נפרש להנוסח התוספתא כ"י דהא דאם יכול לחיות כו' קאי אחר ונטעו כו' נמי מוכח דנטעו בעציץ שאינו נקוב פטור מערלה דאל"כ ל"ל להזכיר כלל שנטעו בעציץ שאינו נקוב וגשבר ונטעו בעציץ נקוב הא לגבי אילן שניהם שווים אלא ודאי דקמ"ל דכיון שנטעו מתחלה בעציץ שאינו נקוב ועבר שלש שנים ואח"כ גשבר וחזר ונטעו בעציץ נקוב אם יכול לחיות בכמות העפר של העציץ שאינו נקוב פטור משום דלא הו"ל נטיעה חדשה וכיון שכבר עבר עליו שלש שנים בפטור שוב אינו מתחייב בערלה דדמי להא דאיתא בירושלמי (שם ה"א) לענין: נטעו שלש שנים לסייג מכאן ואילך חישב עליו למאכל רבי ירמיה אמר התוספתא פטור עכ"ל והא דאם אינו יכול לחיות חייב משום כיון דאינו יכול לחיות. בהעפר של העציץ שאינו נקוב וצריך עכשיו להוסיף עפר כדי חיותו נחשב כמו נטע מחדש ודמי להא דמתני' אילן שנעקר והסלע עמו אם אינו יכול לחיות חייב ונראה דרבינו סמך על ריב"ח בשם חזקיה דאמר בירושלמי דהנטעו בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה בחרס וכ"ש של עץ.

אח"כ ראיתי בשו"ת בית דוד סי' א' כתב בענין צמחים הגדילים בעציץ של חרס נקוב ועומדים על החלון ולפעמים על שולחן קטן העשוי לזה ואין בו נקב כשורש קטן ופעמים מעמידין אותם גם ע"ג קרקע ממש רק ע"ג רצפת הבית שמרוצפת בנסרים שנסריו מדובקים זה בזה היטב והצמחים ההם עושים פירות ומסיק התם עפ"י התוספתא הנ"ל דאין בו דין ערלה אם היה ידוע לנו בבירור שכבר נשרשו היטב קודם שהעמידוהו על הרצפה עד שהיה יכול לחיות בלא"ה היה פטור מן הערלה אף בארץ ישראל ע"ש. וזהו בניגוד דעת רבינו.

העולה מאיליו כו' איתא במתני' י"א (שם): והעולה מאליו חייב בערלה עכ"ל וכתב רבינו בפירושו: והעולה מאליו הוא האילן הצומח

מאליו שלא נטעו שום אדם ובתנאי שיהיה צומח ברשות היחיד אבל עולה מאיליו ברשות הרבים אינו חייב בערלה ועל זה אמרו בספרא ונטעתם אבל עולה מאיליו וכן אמרו בפירוש בתוספתא העולה מאליו לרבים פטור מן הערלה עכ"ל. בתוספתא ובירושלמי על מתני' הביא דברי התוספתא וז"ל: דתני רבי שמעון בן אלעזר אומר משמו הנוטע לרבים חייב בערלה עלה מאיליו פטור מן הערלה ובר"ש כתב הנוסח העולה לרבים מאיליו פטור מן הערלה ע"ש וכן הוא הגירסא ביראים סי' ע"ה: ונטעתם פרט לעולה מאיליו פי' לרבים כדתניא בתוספתא העולה מאליו לרבים פטור מן הערלה אבל העולה מאליה ליחיד חייב וטעמא כיון דליחיד הוא נראה כנוטעם ותניא ונטעתם אין לי אלא נטעו הבא מאיליו מנין ת"ל כל עץ ואחר שריבה הכתוב ומיעט לא מסרו הכתוב אלא לחכמים תניא בתוספתא הנוטע לרבים חייב ר' יהודה פוטר ורשב"א אומר משמו העולה מאיליו לרבים פטור עכ"ל. וכן כתב האור זרוע (שם): תניא בתוספתא הנוטע לרבים חייב ור' יהודה פוטר ר"ש בן אלעזר אומר משמו היה נטעו

נוטע לרבים חייב בערלה העולה מאליו לרבים פטור מן הערלה עכ"ל. אך להלכה משמע דהר"ש ס"ל דפליגי בזה ר"י ורבנן ולא קי"ל כר"י שכתב וז"ל: קסבר רשב"א דמורה ר' יהודה הנוטע לרבים דחייב ולא פליג אלא בעלה מאליו עכ"ל, משמע דס"ל דרבנן ס"ל דאפילו בעלה מאליו לרבים חייב, ומשמע דכן הוא דעת הא"ו שכתב: רשב"א אומר משמו היה נוטע לרבים חייב בערלה העולה מאליו לרבים פטור מן הערלה וכמתני' קיימא לן עכ"ל, משמע דס"ל דתנא דמתניתין ור"י פליגי לענין עלה מאליו אם חייב או פטור וקי"ל כתנא דמתני' דלעולם חייב, אבל רבינו ס"ל דבעלה מאליו לרבים לא פליגי כלל, וכן ס"ל היראים (שם) שכתב וז"ל: פי' רשב"א אומר מעולם לא פטר ר"י לרבים אלא העולה מאליו דהכא אפילו הכל מודים עכ"ל. ומ"ש הכ"מ בפ"י ממע"ש ונ"ד ה"ה משום דבת"כ תניא ונטעתם פרט לעולה מאליו וכדי שלא תיקשי אמתניתין ע"כ צריכין לומר דגם מתניתין מיידי כה"ג דרשב"א ברה"י היא ע"ש. ולפי הג"ל בלא"ה לא תיקשי דהא סתם ספרא ר' יהודה היא ור"י הוא דס"ל דעולה מאליו לרבים פטור אבל מתני' אפשר דאפילו לרבים חייב.

ועכו"ם שנטע כו' איתא (שם): והנכרי שנטע כו' חייב בערלה. וכתב רבינו

בפירושו: ואמרו נכרי שנטע ענינו שנטע לישראל בשכירות או בחנם שרצה לטרוח בשבילו מעצמו אבל אם נוטע הנכרי לעצמו וקנה ממנו הישראל אח"כ אינו חייב בערלה עכ"ל. וכתב הכ"מ (שם): ומ"ש ונכרי שנטע בין לישראל בין לעצמו בפירוש המשנה כתב רבינו דדוקא בנטע לישראל וכאן חזר בו משום דבכמה דוכתי משמע בנטע העכו"ם לעצמו אסור משום ערלה ע"ש, וכן כתב הכפתור ופרח פרק הארבעה וחמשים ע"ש, כדי שלא לעשות רבינו לחזור אולי נפרש כוונת רבינו מה שכתב בפירושו אבל אם נוטע הנכרי וקנה ממנו הישראל אח"כ אינו חייב בערלה היינו דוקא כגון אם קנה הישראל מן העכו"ם אחר שלש שנים וקמ"ל דאע"ג דהעכו"ם לא נהג בו דין ערלה דהא אכל כל הזמן הפירות מ"מ כיון שכבר עבר זמן שלש שנים אינו חייב הישראל לנהוג בו דיני ערלה שלש שנים אחרות דאם נימא דכוונתיה פשוט ללמד דאין דין ערלה בשל עכו"ם ל"ל לכתוב וקנה ממנו הישראל הא אפילו לא קנה ממנו הישראל נמי נ"מ לענין הפירות אם מותרות או אסורות מטעם ערלה ועיין לקמן בהלכה י"ג מ"ש בשם המנחת חינוך ולדבריו אפשר לומר דלא סתרי דבפירושו שכתב לחלק בין נטע לעצמו ברשותו לנטע ברשות ישראל היינו לענין חיוב מלקות ומ"ש כאן דאין חילוק היינו לענין איסור ולא לענין מלקות.

ומ"ש התוס' בקידושין (לו: ד"ה כל להוכיח דערלה וכלאים גוהגין בשל עכו"ם מהירושלמי דפריך אמאי לא תני חלה ומשני לפי שאינה בעיטה של עכו"ם משמע דערלה וכלאים דתני גוהג אפילו בשל עכו"ם ע"ש איכא למימר דהתם נמי אינו אלא מדרבנן ומחויב דרבנן נמי מיידי התם דהא ערלה בח"ל ודאי אינו מה"ת ותני חוץ מן הערלה וכלאים דנוהג בכל מקום בין בארץ בין בח"ל ולא תני חלה לפי שאינה נוהגת בעיטה של עכו"ם אפילו מדרבנן ומה שהוכיחו מפרק אין עומדין דקאמר התם מפני מה גבינות העובדי כוכבים אסורין מפני שמעמידין אותם בשרף של ערלה ע"ש ג"כ איכא למימר דערל אינו אסור אלא מדרבנן הא דאוסרין הגבינות משום דודאי מעמידין כמ"ש לעיל הלכה ג' בשם המרדכי דאל"כ הו"ל ספק דרבנן ע"ש, ואולי דזה תליא ביש קנין לעכו"ם או אין קנין והו"ל של ישראל ואין להוכיח דגם התוס' ס"ל דערלה של עכו"ם אינו מה"ת מדכתבו: איך אנו נוהגים מן הכרמים שהעכו"ם

מבריכין

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון עא

מבריכין אותן בכל שנה ואע"פ שאין אנו יודעין ודאי שמבריכין כולם הו"ל לילך אחר הרוב עכ"ל ואם נימא דמה"ת אסור ל"ל רוב אפילו מחצה על מחצה הו"ל ספק השקול וספיקא דאורייתא לחומרא דאיכא למימר דהתוס' מיירי בח"ל כמ"ש איך אנו נהנים ובעלי התוס' בח"ל היו, ולפי"ו מ"ש בש"ע י"ד סי' רצ"ד סעיף י"ז: ויש למצוא היתר גם לבני א"י כו' משום רובא כו' ע"ש רובא לאו דוקא ועיין מ"ש לקמן הכ"ב בענין זה, ומ"ש התוס' להוכיח מהא דקאמר התם (לח:): ספק ערלה בח"ל יורד ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט וע"כ מיירי בערלה רעכו"ם דאי דישאל הלא אסור למכור דמי ערלה אסור ע"ש עיין מ"ש לקמן הלכה כ"ו ועיין ברשב"א סי' תת"ד ויש להעיר דאפשר שמכר לפני שבא לעולם רבכה"ג מותר למכור פירות ערלה, כל הראיות שהביאם התוס' מביאם גם הרא"ש ועוד מוסיף להוכיח מהא דאיתא בסוף יבמות עכו"ם שהביא פירות בשוק ואמר של ערלה הן כו' אינו נאמן משום דאמרינן להשביח מקחו קאמר משמע הא אילו ידעין ודאי דערלה הן אסור ע"ש אך איכא למימר דהאיסור אינו אלא מדרבנן דאל"כ למה מקילין בראורייתא להתיר אפילו כשאמר בעצמו כי ערלה הן מחמת שאפשר לתלות שלא בצדק אמר כן אלא לאשבוחי מקחו הא בכל מקום אין תולין אלא מדרבנן ואל"כ דאיכא לרחות דהכא שאני כיון דרוב פירות לאו מערלה הן אזלינן בתר דרובא ותולין דלאשבוחי מקחו אמר כן ואי לאו הטעם דלאשבוחי מקחו היה נאמן נגד הרוב משום דמטיח לפי תומו הוא נאמן לחומרא מ"מ ליכא להוכיח מכאן דערלה של עכו"ם אסור מה"ת דאפילו אם נימא דאינו אסור אלא מדרבנן נמי בעינן הטעם דלאשבוחי מקחו, אולם הריטב"א לקידושין (שם) מבואר דס"ל דערלה נוהג בשל עכו"ם מה"ת הוא מדהקשה שם מהא דאמרינן בת"כ ונטעתם פרט לשנטעו עכו"ם ע"ש ומאי קושי' לימא דהת"כ ממעט ראינו חייב מה"ת אבל מדרבנן אסור ונוהג ערלה, ועיין ברדב"ז סי' תק"פ ועיין בחתם סופר חלק י"ד סי' רפ"ו ועיין לקמן הלכה כ"ב ומ"ש המקנה על קידושין (שם) דמה שהוכיחו התוס' מן הידושלמי דנוהג ערלה בעכו"ם עיקר הוכחתם דנוהג אף בח"ל דאי בארץ ישראל הא יש משנה מפורשת בפ"א דערלה רעכו"ם שנטע חייב בערלה ע"ש באמת לפי' רבינו שנטע העכו"ם בשכירות או בחנם בשביל ישראל לא מוכח ממתני' דפ"א דערלה כלל ושפיר הצריכו התוס' להוכיח מהירושלמי, גם בא"י דנוהג בעכו"ם וממתניתין דנטע עפ"י שלא כבשו כו' נמי אינו ראי' דאיכא למימר רכיון שבאו לארץ כבשו והחזיקו דמי ושל ישראל הוא דהא בלא"ה ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו היא.

והגזלן כו' איתא (שם): והגזלן שנטע כו' חייב בערלה עכ"ל, הר"ב כתב וז"ל: והגזלן שגזל קרקע ונטעה ונתיאשו הבעלים ממנה עכ"ל והתוס' וז"ל: ותמיחני דו ואצ"ל זו קתני ראם נטע ברשות הרבים דלא שייך ביה יאוש רמאן אייאוש כו' ואם ברשות הרבים ראיין בו יאוש קתני דחייב כ"ש בגזול קרקע ונתיאשו הבעלים דחייב וי"ל דמ"מ הואיל ואין קרקע נגזלת הו"א דפטור טפי מנטע בר"ה לפי שסתם דה"ר יש לכלל אדם שייכות בגוה להלוך או לעמוד ולפוש וכיצא בזה ולפיכך יתחייב הנוטע בו משום דהוה כנוטע ברשותו משא"כ בגזול קרקע אע"ג דאייאוש בעליה מ"מ הואיל ואינה נגזלת א"כ אין לגזלן שום שייכות בקרקע והו"א דפטור קמ"ל עכ"ל, ונראה דהר"ב לאו ארעתייה דנפשיה קא מפרש הכי אלא המקור מהירושלמי הוא וז"ל: בשגזל קרקע (הגר"א והפ"מ מפרשים דעל הגזלן דמתני' קאי הא דקתני והגזלן שנטע חייב ומפרש בשגזל הקרקע ונטעה ופריך) ויש קרקע נגזל (הרי

(הרי לעולם בחזקת בעליה הוא ומשני) אמר רבי הילא אע"פ שאין קרקע נגזל יש יאוש לקרקע עכ"ל הרי מפורש יוצא מהירושלמי דמתני' מיירי לאחר יאוש אלא מ"ש במראה הפנים דהא דמוכרח הירושלמי לאוקמי מתני' בשגול קרקע דקשיא מאי הגולן דקתני דאי בגול נטיעות ונטעו בתוך שלו אי בכה"ג גולן קרית ליה והא אנן שנינו בהני עשרה תנאים שהתנה יהושע וקוטמין נטיעות בכל מקום ע"ש, אי משום הכי אפשר לאוקמי בגולן עכו"ם דבשביל עכו"ם לא התנה יהושע ובלא"ה א"א לאוקמי בגול נטיעות דמאי ג"מ הנטיעות של מי העיקר הנטיעה בקרקע ולא בנטיעות של מי תליא מילתא. התוס' לסוכה (ל: ד"ה וקרקע והר"ש והא"ו דמפרשים דמתני' מיירי לפני יאוש דומיא דרשות הרבים דלא שייך ביה יאוש היינו משום דמפרשים הא דמוקי הירושלמי בשגול קרקע אדלעיל קאי בר"ה פטור כגון שגול קרקע ופריך ויש קרקע נגולת ומשום הכי מסיימין וכתבו וכולה מילתא דתמיהא דהא מתני' תנן הגולן שנטע חייב ע"ש ועיין מ"ש לעיל לבאר לפי פ' הר"ש והתוס' והא"ו, ולמאן דמפרש דעל הגולן דמתני' קאי צ"ל מאי ג"מ אם היה לפני יאוש או אחרי יאוש אם חזר הקרקע להנגול נטעו אסור משום ערלה בכל גוונא ואם ביד הגולן היתכן לומר דלפני יאוש אינו אסור משום ערלה איכא למימר דנ"מ לענין גולן שנטע למאכל והנגול איננו רוצה למאכל אלא לסייג ולגדר וכדומה באופן שפטור מהערלה לפי מחשבתו ואם היה לפני יאוש שעדיין לא יצא מרשות הנגול אינו אסור משום ערלה כמו שכתבתי לעיל בשם המנחת חינוך דהדבר תלוי בדעתו של הבעל לא של הנוטע ואם נטע אחר העיקר המחשבה תלוי בבעל האילן ע"ש, א"כ ה"ה בנידן דידן אם לפני יאוש עיקר תלוי במחשבת הנגול ואם לאחר יאוש אע"ג דהגולן אינו קונה מפני שבאיסורא אתי לדידיה אבל מרשות הנגול כבר יצא כמ"ש לעיל ואינו תלוי בדעת הנגול כי אינו תלוי כבר בדעתו ואחרים עוד לא זכו ואינו תלוי בדעת אחרים ולפי"ו יתורץ גם קוש' התא"י שהקשה: ולא ידענא מי גרע לא נתיאשו מעומד מאליו ע"ש. לפי הנ"ל גרע הרבה דאם לא נטע אדם אז אינו תלוי בדעת שום אדם ומאליו נתפס איסור ערלה משא"כ בנוטע דתלוי בדעת הנוטע ואם לאחר יאוש נמי גרוע מעומד מאליו דלאחר יאוש כיון שיצא מרשות הנגול לא הו"ל עומד ברשות היחיד אלא ברשות כל אדם וכל אחד יכול לזכות בהם, ואפילו אם נימא דיאוש מטעם מחילה והא דלא מהני יאוש בקרקע משום דאנן סהדי שאינו מוחל לו הקרקע בלב שלם כמ"ש הפנ"י בסוכה (שם) היינו רק לעצם הקרקע אבל לענין הנטיעות שמסיה דעתו שלא יתגדר על הנטיעות שיהי' למאכל כדעת הנוטע הגולן ודאי מהני יאוש ומספיק היאוש לחייב בערלה והתוס' בסוכה (שם) כתבו דהא דגולן שנטע מיירי בנשתקעו שם הבעלים ע"ש, וכסברת הפנ"י דבנשתקעו אין לך הפקר גדול מזה ולענין יאוש דהפקר לא שייך למעט קרקעות דהא עיקר הפקר אפילו במטלטלין גופיהו לא ילפינן אלא מקרקעות דכתיב בשמיטה תשמטנה ונטשתה ודרשינן יש לך מפרש אחרת שהיא כזו וזהו הפקר ע"ש, ומ"ש רבינו דין גולן שנטע סתם ולא מפרש בגול קרקע ונתייאש כדאיתא בירושלמי היינו משום דמפרש דהירושלמי קאי על הברייתא דרשב"א דלעיל קאי דאמר בר"ה פטור והוקשה ליה ממתני' דקתני הגולן שנטע חייב וס"ל לתרץ דתנא דמתני' ותנא דברייתא פליגי ופסק כתנא דמתני' דלעולם חייב בערלה בין לפני יאוש ובין לאחר יאוש הילכך סתם וכתב גולן שנטע סתם.

העולה

הלכה יא.

העולה מאליו במקום טרשים (פי' סלעים חזקים וקשים) פטור. אפילו הנוטע במקום שאינו ישוב פטור. והוא שלא יהיה עושה כדי טיפול שמטפל בפירותיו עד שמביאן ליישוב. אבל אם היה עושה כדי טיפולו חייב בערלה.

פרי ציון

יא) העולה מאליו כו' איתא בירושלמי (שם ה"א): רבי יוחנן בשם ר"ש בן יצדק. גפן שעלתה במקום חורשין פטורה מן הערלה (בתוך היער של עצים ואינו מקום ישוב פטור מן הערלה) אמר ר' יוסי אפילו נטעה (לאו רוקא שעלתה מעצמה אלא אפילו נטעה במקום שאינו ישוב פטורה דלא חשיבה עליה ופריך) והתנינן העולה מאליו חייב בערלה (ומשני) תמן בשנטעה במקום ישוב ברם הכא שנטעה במקום חורשין (דכל הני דקחשיב במתני' רלקמן מיירי בשנטען במקום ישוב והתם הוא דאמרינן דהעולה מאליו ג"כ חייב בערלה ברם הכא במקום חורשין ואינו מקום ישוב ואפילו בשנטען שם פטורין) אמר רבי ליעזר הדא רתימר כשאנינה עושה כדי מפילתה אבל אם היתה עושה כדי מפילתה חייבת. פי' הא דאמרינן דפטורין היינו רוקא כשאנינה עושה כדי טפילתה אם רוצה להטפל בפירותיה ולהביאן למקום הישוב אבל אם הוא עושה כל כך שיש בה כדי טיפולה להביאן למקום היישוב חייבת בערלה והיא כאלו בתחילה עומדת במקום היישוב היא וחייבת בערלה. ורבינו גורס במקום טרשים והכוונה אחת היא מקום שאין ישוב שם שאין זורעין ואין נוטעין וגם אין בונים בתים לגור שם מפני הטרשים וה"ה בכל מקום שאין ישוב פטור. ומיירי במקום הטרשים היה שלו שאם הוא של רבים בלא"ה פטור כמ"ש לעיל דעולה מאליו ברשות היחיד הוא דחייב הא של רבים פטור אפילו במקום יישוב כמ"ש הרדב"ז בפ"י מה' מע"ש ה"ו ומה שהקשה מאי שנא טרשין דפטור והלא חבדון טרשין היא וכי נאמר שהוא פטור מן הערלה ע"ש לא קשה מידי הא חבדון היה ישוב ובמקום ישוב ודאי חייב אבל סתם מקום טרשים אינו מקום יישוב ופטור. והכ"מ גורס ברברי רבינו חורשים ולא טרשים וכן הסמ"ג מצוה קל"ז כתב חורשין כלשון הירושלמי שלפנינו ע"ש. אך בש"ע סי' רצ"ד סעיף כ"ז כתב במקום טרשים ע"ש. ואפשר לומר דרבינו ס"ל דרוקא במקום טרשים שאינו מוכשר כלל לנטיעות הוא דפטור משא"כ במקום מיטור דמוכשר לנטיעות במקום יישוב דמי דאל"כ יכולין לנטוע כרמים ופרדסים גדולים ביערים ולא ינהג ערלה ואע"ג דיש תנאי אם יש בה כדי טיפולה להביאן למקום היישוב הא אפשר שישתתפו הרבה בני אדם יחד וינטעו ביער כל אחד אילן או גפן א' באופן שלכל אחד לא יהי' בה כדי טיפולה ויחד יהיה פרדס גדול לכן כתב רבינו דרוקא במקום טרשים פטור מערלה. ומ"ש המ"ד דביערים ומדבריות אפילו יש לו שם בית או חצר ביער פטור ע"ש. אם שמה מקום דירתו וישיבתו ל"ל לשער שיעור כדי טפילתה להביא לעיר למקום הישוב הא שם דירתו וישוב הוא שם. ואיכא למימר דרבינו ס"ל דתרתו בעינן לפטור מקום טרשים ואינו בישוב אבל אחת מהן אינו

פטור

פוסט ואפשר לומר דהירושלמי לדעת רבינו ה"פ: גפן שעלת במקום טרשין פטור מן הערלה אמר ר"י אפילו נטעה (בטרשים לאו דוקא עלה מאליו אפילו נטע בידיו נמי פטור ופריך) והתנן העולה מאליו חייב (פי' דמשמע דאין חילוק בין טרשים לאינו טרשים ואפילו עלה מאליו חייב וכ"ש נטעה ומשני) תמן בשנטעה במקום ישוב כו' פי' דמתניתין מיירי במקום ישוב הילכך אין חילוק בין מקום טרשים לאינו טרשים ברם הכא באינו מקום ישוב הילכך יש חילוק בין מקום טרשים למקום שאינו טרשים, ויש להסתפק אם כל החילוקים הנזכרים מה"ת נינהו או רק מדרבנן. הא דיש חילוק בעולה מאליו בין של יחיד לשל רבים אע"ג שכתב היראים הטעם דשל יחיד עולה מאליו חייב משום כיון דליחיד הוא נראה כנוטעם כמו שהבאתי רבריו לעיל ומטעם זה משמע דהאיטור אינו אלא מדרבנן גזירא אטו נטיעה בידים אן מסוף דבריו מבואר דהחילוק הוא מה"ת וז"ל: ונטעתם פרט לעולה מאליו פי' לרבים כדתניא בתוספתא העולה מאליו לרבים פטור מן הערלה אבל העולה מאליו ליחיד חייב כו' ותניא ונטעתם אין לי אלא גטוע הבא מאליו מנין ת"ל כל עץ ואחר שריבה הכתוב ומיעוט לא מסרו הכתוב אלא לחכמים עכ"ל. ועל סמך מסירה זו מחלקים כל החילוקים הנזכרים דהא כתיב כי תבאו אל ארצכם ונטעתם משמע דהנטיעה היתה במקום כי תבאו דהיינו במקום ישוב ושיהיה המקום ראוי לנטיעה וכל עץ משמע לרבות כל עץ הילכך שייך לומר דמאחר שריבה הכתוב ומיעט מסרו הכתוב לחכמים לחלק כל החילוקים הנזכרים. אה"כ ראיתי להלבוש שכתב כדברי וז"ל: מדכתיב ונטעתם משמע דוקא ע"י נטיעה חייב ולא העולה מאליו מיהו אחז"ל המ"ל במקום טרשים ובמדבר (משמע דס"ל ג"כ דבעינן תרתי מקום טרשים ובאינו מקום ישוב דהיינו במדבר). אבל בישוב אפילו עולה מאליו חייב (משמע אפילו במקום טרשים) וג"ל טעמא דבישוב אפילו עולה מאליו אמרינן ע"י עבודת האדמה שעבדו בה עליה הו"ל בכלל ונטעתם והנוטע במקום שאינו ישוב גם כן פטור דכי תבואו אל הארץ ונטעתם במקום ישוב משמע ולא במקום שאינו ישוב במה דברים אמורים שאינו עושה טפלה כלומר כשאינו מטפל עמהם להביאם לישוב אבל אם היה עושה כרי טפול חייב עכ"ל. והפרישה כתב הטעם דכדי טפילה דחייב היינו משום דאז ניחא ליה כאילן ובמחשבתו אחשיבה והוי כאילו נטע וקרי ביה ונטעתם אבל אם אינו עושה כרי טפילה אפילו אם הוא נטעו פטור דבטל דעתו אצל כל אדם עכ"ל.

הַלְכוּת יב.

הַנוֹטֵעַ לְמִצְוֵה כְּנוּן שְׁנַטְעַת אֶתְרוּג לְלוּלָב, וְלֹא דִקְל לְלוּלָב
וְיֵיאֵ דָגַם דִּקְל לְלוּלָב אִם זֵית לְמִנְחָה חַיִּיב בְּעֵרְלָה הַקְּדִישׁ וְאַחֲכֵי
נִטְעַת פְּטוּר מִן הָעֵרְלָה נִטְעַת וְאַחֲכֵי הַקְּדִישׁ חַיִּיב בְּעֵרְלָה. אֶתְרוּג
שֶׁ עֵרְלָה פְּטוּר.

פְּרִי צִיּוֹן

יב) הַנוֹטֵעַ לְמִצְוֵה כו' אֵינֶה בִּירוּשָׁלַיִם (שם) : רַב הוֹנָא שָׁאֵל אֶתְרוּג שְׁנַטְעוּ לְמִצְוֹתוֹ
מִהוּ שִׁיחָא חַיִּיב בְּעֵרְלָה, חֲזַר רַב הוֹנָא וְאָמַר. אֶתְרוּג שְׁנַטְעוּ
לְמִצְוֹתוֹ חַיִּיב בְּעֵרְלָה (וּפְרִיךְ) וְלֹא כֵן תְּנִינָן וְלִקְחָתֶם לָכֶם וְלֹא מִן הַמִּצְוֹת (וּמִשְׁנֵי) תִּמְנָן
וְלִקְחָתֶם לָכֶם בְּדַמִּים לֹא מִן הַמִּצְוֹה בְּרַם הֵכָא כַּמָּה דְתִימְרַ גְּבִי שׁוּפְרָ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה
לָכֶם מ"מ וְכֹא שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֵרְלִים לֹא יֹאכַל מ"מ (וּפְרִיךְ) וּמָה בֵּינוּ לְמִשְׁמַר
פִּירוּתוֹ לְעֵצִים (וּמִשְׁנֵי) כִּשְׁם שְׁהוּא רֹצֵה בְּפִרְיוֹ כִּךְ הוּא רֹצֵה בְּעֵצוֹ בְּרַם הֵכָא רֹצֵה
הוּא בְּפִרְיוֹ וְאֵינוֹ רֹצֵה בְּעֵצוֹ עַכ"ל וְדַקְדַּק מִזֶּה הַמְעַרְנֵי יוֹם טוֹב בְּהַלְכוּת עֵרְלָה שֶׁל
הַרְא"שׁ לְהוֹכִיחַ דְּרוּקָא אֶתְרוּג שְׁנַטְעוּ לְמִצְוֹתוֹ חַיִּיב בְּעֵרְלָה וְלֹא דִקְל לְלוּלָב. חֲדָא
מִדְּנַקְטַ רַב הוֹנָא אֶתְרוּג שְׁנַטְעוּ לְמִצְוֹתוֹ וְלֹא נִקְטַ דִּקְל לְמִצְוֹתוֹ מִשְׁמַע דְּרוּקָא אֶתְרוּג
לְמִצְוֹתוֹ וְלֹא דִקְל לְלוּלָב דְּאֶתְרוּג רֹצֵה עַכ"פּ בְּפִרְיוֹ מִשְׁא"כ לְלוּלָב דְּאֵינוֹ רֹצֵה בְּפִרְיוֹ
פְּטוּר ע"שׁ וּבְדַבְרֵי הַמְדוּרָת כָּתֹב : לִכְן נִרְאָה לִי לְהַלְכוּת לְמַעֲשֵׂה דְנוֹטְעַת דִּקְל לְלוּלָב
שֶׁפְּטוּר מִן הָעֵרְלָה וְלִשׁוֹן הַרְמַב"ם מִסִּייעֵנִי ע"שׁ, כּוֹנְנָתוֹ לְמ"שׁ רַבִּינוּ מִכָּאן הַנוֹטֵעַ לְמִצְוֵה
כְּנוּן שְׁנַטְעַת אֶתְרוּג לְלוּלָב וְלֹא אָמַר דִּקְל לְלוּלָב, וְהַרְא"שׁ בְּהַלְכוּת עֵרְלָה כָּתֹב תְּרוּוִיחֵיהוּ
גַּם אֶתְרוּג וְגַם לֹלָב וְז"ל : אֲבָל אִם נִטְעַת לְמִצְוֵה לְלוּלָב וְלֹא אֶתְרוּג חַיִּיב וְכֵן כָּתֹב הַטּוֹר
בִּי"ד רצ"ד וְהַמְחַבֵּר בִּשְׁע"ע ע"שׁ, וְכָתֹב הַדְרִישָׁה עַל הַטּוֹר (שם) הַטַּעַם : הוֹאִיל
שֶׁהִירוּשָׁלַיִם מִפְּרֵשׁ הַטַּעַם שְׁלִקּוֹרָת וְלִסְיִיג פְּטוּר מִשׁוּם כִּשְׁם שְׁהוּא רֹצֵה בְּפִרְיוֹ כִּךְ
הוּא רֹצֵה בְּעֵצוֹ מִשְׁמַע דְּרוּקָא כַּכֶּה"ג לְקוֹרָת וְלִסְיִיג פְּטוּר הוֹאִיל שְׁגַם עֵיקַר הָאֵילָן
הוּא לְעֵצִים וְלִסְיִיג כְּמוֹ לְפִירוּת וְהוּוּ שְׁאָמַר כִּשְׁם שְׁהוּא רֹצֵה בְּפִרְיוֹ כו' אֲבָל אִם
נִטְעַת לְלוּלָב שְׁהוּא הַמִּיעוּס שְׁבֵאֵילָן כִּשְׁם שְׁהוּא רֹצֵה בְּפִרְיוֹ כִּךְ הוּא רֹצֵה בְּלוּלָבוֹ
אֵין שִׁיךְ לֹמַר לִכְךָ חַיִּיב בְּעֵרְלָה ע"שׁ, טַעַם זֶה אֵינוֹ לְשַׁבַּח דְּבִרְקַל שְׁעִצֵּין אֵינוֹ רְאוּי
כִּיכ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ כְּמוֹ עֲצֵי אֵילָנוֹת אַחֲרוֹת הַלוּלָבִים עֵיקַר יוֹתֵר מִעֲצֵיו וּבְפִרְט כְּשֶׁנִּטְעַת לְשֵׁם
לוּלָב וְדֹאֵי הָעֵיקַר רֹצֵה בְּלוּלָבוֹ וְלֹא פְּחוֹת מִהַפִּירוּת, וּמ"שׁ הַדְרִישָׁה עוֹר טַעַם מִשׁוּם
דָּגַם הַלוּלָבִין בְּכֹלל פְּרִי אֵילָן הוּא וְנִקְרָא נוֹטְעַת לְפִרְיֵי כִי דַעְתּוֹ עַל כָּל מָה שְׁגֹדֵל עַל
הַרְקַל לוּלָבִין וְשֹׂאֵר פִּירוֹת מִשְׁא"כ בְּנוֹטְעַת עֵיקַר הָאֵילָן לְעֵצִים ע"שׁ, וְהוּא יוֹתֵר תְּמוּהָ
נְהִי שִׁישׁ לְלוּלָב זִמְנָן שְׁהוּא נִקְרָא פְּרִי כְּדֹאֵינֵה לְקַמְן הַלְכוּת כ"ה אֵין מִרְכִּיבִין כְּפִנּוּת
שֶׁל עֵרְלָה כו' מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּפִרְיֵי וְכַמ"שׁ רַבִּינוּ בְּפִירוּשׁוֹ בְּסִפְּאָ דְּעֵרְלָה דְּלוּלָב הַתְּמַרָה
בְּתַחִילַת צְמִיחָתָהּ נִקְרָאִים בְּגִמְרָא כְּפִנּוּתָהּ וְהוּא פְּרִי וְאֶסּוּר לְנוֹטְעֵין ע"שׁ אֲבָל אַחַר
שֶׁנִּתְגַּדֵּל אֵיךְ יִתְכַּן לֹמַר דְּלוּלָבִים נִקְרָאִים פִּירוֹת הַדִּקְל דֹּא"כ לֹלָב שֶׁל עֵרְלָה פְּטוּל
מִשׁוּם פִּירוֹת עֵרְלָה, וְהַתְּנָא בְּסוּכָה (לד) : לֹא אָמַר אֵלֵא אֶתְרוּג שֶׁל עֵרְלָה פְּטוּל וְלוּלָב
מֵאֵן דְּכַר שְׁמִיָּה, וְאִם נִימָא דְהַתְּנָא ס"ל טַעְמָא דְשֶׁל עֵרְלָה פְּטוּל מִשׁוּם הִיתֵר אֲכִילָה
וְלוּלָב לֹא שִׁיךְ בְּלֹא"ה הִיתֵר אֲכִילָה דְּלֹא בְּרֵי אֲכִילָה הֵן, א"כ לְמ"ה הַטַּעַם מִשׁוּם שְׁאֵין

בה

בה דין ממון גם בלולב שינץ לפסול ובגמרא' סוכה (לה). דשאלה מאי בינייהו הא הוה מצי למימר דלולב איכא בינייהו דלמ"ד לפי שאין בה היתר אכילה לולב של ערלה כשר ולמ"ד לפי שאין בה דין ממון גם לולב של ערלה פסול אלא ודאי דלולב אליבא דכ"ע כשר משום דעץ בעלמא הוא ולא פרי נינהו, ועיין בחתם סופר לסוכה (לד). מה שדחק בזה ולענ"ד נראה דהא דס"ל דנוטע לצורך לולב חייב בערלה לטעמייהו אזלי דהא ס"ל דאפילו נוטע לסייג ולגדר אינו פוטר מן הערלה עד שיהא ניכר שאינו לצורך אכילה כגון אם הוא לשרפה בעינן שיטע רצופין ואינו מרחיק בין אילן לאילן כראוי ואם הוא לבנין שמשפה הענפים כדי שיתעבו ואם לגדר שהוא במקום שצריך לגדר כמ"ש לעיל א"כ בנוטע לצורך לולב דאין היכר שנוטע לזה אין המחשבה פוטר מערלה אפילו אם נחשוב את הלולב לעץ בעלמא ג"כ לא מהני לפטור מערלה, הילכך שפיר כתבו לשיטתייהו דנוטע עץ ללולב חייב בערלה משא"כ רבינו שפסק לעיל בה"ז דלא בעינן הכרה הילכך ס"ל כאן דרק הנוטע לצורך אתרוג חייב משא"כ דקל לצורך לולב פטור דהו"ל כמו לסייג ולגדר.

הנה הלבוש כתב: הנוטע לצורך מצוה כגון לצורך לולב או אתרוג חייב שאין עשה ולאו דערלה נרחין מפני שאר עשיים עכ"ל הדברי המודות כתב עליו דמדעתיה דנפשיה כתב כך דהא בירושלמי איכא טעמא משום דרוצה בפריו, ובר מן דין וכי מפני כוונת הנוטע היה לנו לומר דעשה דוחה שאין הכוונה היא העשה עצמה ע"ש, ואולי הלבוש מפרש כוונת הירושלמי דאמר: וכא שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל מ"מ, כלומר דבערלה איכא עשה ול"ת יהיה לכם ערלים עשה לא יאכל ל"ת וכיון דאיכא עשה ול"ת נוהג מ"מ ואין שום עשה דוחה אותם וזה אשר כתב הלבוש ומקורו מהירושלמי הנ"ל אך עכ"פ אינו מוכן על איזה זמן הוא מכוון אם בשעת הנטיעה תיקשי שאין הכוונה של הנוטע העשה עצמה ואם על שעת קיום המצות עשה דולקחתם קא מכוון לומר דאסור לקיים המצוה דולקחתם מאתרוג של ערלה ל"ל הטעם משום דערלה הו"ל עשה ול"ת תיפוק ליה דלא הו"ל אתרוג כלל דבעינן שיהי' לו היתר אכילה ודין ממון וכיון שאין לו המעלות הללו ממילא פסול הוא מלקיים המצוה דולקחתם ועוד כיון דמצות לאו ליהנות ניתנו אינו נהנה ואינו עובר כלל ואין בו לתא דדחיה כלל, ומ"ש רא"פ על הירושלמי דנטעו למצוה דאם בא לאכול אסור משום ערלה אבל רשאי לצאת בו שגה בזה דהא מפורש קתני של ערלה פסול, ועיין ברש"ש פ"א דערלה מ"ש בזה.

אן זית כו' איתא בירושלמי (שם): מה דמי לה זית שנטעו להרליק בו בחנוכה, אמר ר' יוסי בר בון זה דבר תורה וזה מדבריהן ואת אמר הכין, מה דמי לה זית שנטעו להרליק בו את המנורה זה דבר תורה וזה דבר תורה עכ"ל, ומפרש הפ"מ מה דמי לה פי' ומה הוא דמצינו עוד שהוא דומה לדין אתרוג שנטעו למצותו ולחייבו בערלה אף בשנטעו לשם מצוה וקאמר דה"ג אשכחן בזית שנטעו להרליק בשמן שלו בנר חנוכה וקאמר ר' יוסי ב"ר בון ומה דמיון הוא זה הרי זה האתרוג דבר תורה ונר חנוכה הוא מדבריהן ואת אמר הכין בתמיה פשיטא הוא דהיכי ס"ד דמצוה דרבנן תפסור לערלה שהוא דבר תורה ודאיצטריך לדמויי לדין דאתרוג אלא למה דמי לה אם אתה רוצה לדמות להא דאתרוג זה הוא בזית שנטעו להרליק בשמן שלו את המנורה במקדש דזה וזה ד"ת הוא וחייב בערלה כמו דאמרין באתרוג עכ"ל פי' זה אינו מוכן כוונת הירושלמי אם רוצה להוכיח מדין זית שנטעו למצוה לדין אתרוג שנטעו למצותו וכי דין זית שנטעו תנינא, ועוד אם מחשבת מצוה פוטר מערלה כמו חושב

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון עז

חושב לסייג ולגדר מה נ"מ בין מצוה לדרבנן למצוה דאורייתא. ואם רוצה לומר ללמוד דין זית שנטע למצוה מדין אתרוג איכא למיפרך דבאתרוג שאני דרוצה הוא בפריו הילכך חייב בערלה. משא"כ בנוטע זית למצות הדלקה דאינו רוצה בפרי כלל, ואם נאמר כוונתיה לפטור מערלה בנוטע אתרוג למצוה משום כיון דנטע לשם מצוה ומצוות לאו ליהנות ניתנו ממילא הו"ל כמו שנטע זית למצות נר חנוכה. דפטור משום כיון דלאו ליהנות ניתנו לא הוי נוטע עץ מאכל לשם לאכול וליהנות מהם ואינו חייב בערלה וה"ה נוטע עץ אתרוג למצוה אע"ג דרוצה בפריו אבל לא ליהנות ואח"כ מחלק מדין נוטע זית להדלקת חנוכה דהתם וראי חייב דהא מצוה דרבנן הוא ובמצוה דרבנן לכ"ע ליהנות ניתנו כמ"ש הרו"ה בר"ה ואם אתה רוצה לדמות אתרוג איכא לדמות לזית שנטעו להדליק בשמן שלו את המנורה במקדש דזה וזה ד"ת הוא ובתרווייהו שייך לומר מצות לאו ליהנות ניתנו ופטור. אך לפי"ז תיקשו הא דרבינו פסק כאן דזית למנורה חייב בערלה. ולפי ביאור הגר"א שפרש דהירושלמי בנטע זית להדלקת מצוה ספוקי מספקא אם דינו כמו נוטע אתרוג למצוה או לא דאתרוג רוצה בפיריו וזית להדלקה אינו רוצה בפיריו ולא אפשר ע"ש. תיקשי למה כתב רבינו כאן שני הדינים יחד נוטע אתרוג למצוה וזית למצוה הדלקה חייב בערלה רמשע דשניהם שוים וחייבים בערלה בפשיטות ולא מספק ועוד אם נימא דאינו אסור אלא מספק לא הו"ל לכתוב חייב אלא אסור דלשון חייב משמע דאם אכל פירות מהם חייב מלקות. ונראה דרבינו ס"ל דכוונת הירושלמי לדמות דין נוטע זית למנורה לנוטע אתרוג למצוה בפשיטות ואין לחלק ביניהם דזית להדלקה אינו רוצה בפיריו דהא א"א להשתמש להדלקה בלי הפרי אם יש פירות עושים מהם שמן ומדליקן הילכך בשניהם רוצה בפריו ודין אחד לשניהם. ולגר חנוכה שאני כיון דאין לו צורך לפריו מה"ת דהא הדלקת נר חנוכה מדרבנן לא דמי לנוטע אתרוג למצוה שיש לו צורך לפריו מה"ת ולפי"ז אפשר אם נטע את האתרוג כדי לצאת בו בחול המועד דאינו אלא מדרבנן אינו חייב בערלה.

הקדיש כו' איתא בתוספתא פ"ד דפאה ובירושלמי פ"ז דפאה ה"ז: הנוטע כרם להקדש פטור מן הערלה ומן הרבעי ומן העוללות וחייב בשביעית עכ"ל. וכתב הפני משה שם בפאה והמשנה למלך בפ"א משמיטה ה"א הטעם פשוט משום דכתיב לכם יצא הקדש שאינו משלכם וטעם שפטור מרבעי פשוט הוא דהא קי"ל כל שפטור מן הערלה אינו חייב ברבעי ע"ש. ובירושלמי פ"א דערלה ה"ג איתא: ותני כן הקדיש ואח"כ נטע (הקדיש אין בתלוש ואח"כ נטע אותו בארץ) פטור מן הערלה (רחל הקדש עליו מקודם שנטעו) נטע ואחר כך הקדיש חייב בערלה. ואע"פ שיוגק עכשיו מדבר שהוא הקדש כיון שנטעו והשריש בארץ חייב ואפילו הקדיש ואח"כ נטעו נמי משכחת לה דחייב כגון שאחר שהקדיש פדה אותם כדאמרינן התם: הקדש ראוי הוא לפדותו ע"ש.

אתרוג של ערלה כו'. כדאיתא במשנה סוכה (לד'): אתרוג כו' של ערלה פסול. ואמרינן התם בגמרא מ"ט פליגי בה רבי חייה בר אבין ורבי אסי חד אמר לפי שאין בה היתר אכילה וחד אמר לפי שאין בה דין מטון ע"ש. ואם בפסול ערלה אין חילוק בין יו"ט ראשון ליו"ט שני איכא בזה פלוגתא בין הפוסקים כמ"ש הכפתור ופרח בפרק נ"ד: וזוהו הטעם פסל הראב"ד אתרוג של ערלה אפילו מיום ראשון ואילך דמיכתת שעוריהו. אבל הרו"ז מתירו אחר יום ראשון עכ"ל. **משמע**

עַח פְּרִי הַלְכוֹת עֶרְלָה וְרִבְעֵי צִוּוֹן

משמע דסברת הראב"ד רפסל אפילו ביוט"ש משום דכיון דעומד לשריפה כשרוף דמי ולא הוי אתרוג כלל והר"ז ס"ל דביוט"ש כיון דע"פ הדין אתרוג חסר אינו פסול אינו פוסל כתותי מיכתת שיעוריה ומטעם הנאה אינו אסור דהא קי"ל מצות לאו ליהנות ניתנו ואע"ג דיוט"ש הו"ל דרבנן ובמצות דרבנן מצות ליהנות ניתנו הא אין דרך הגאת אתרוג אלא לאכילה א"כ הו"ל שלא כדרך הנאה וכדאיתא בפסחים (כה): דרבינא הוה שייף בגודרקי דערלה משום דלאו דרך הנאתו הוה עבד ע"ש ונראה דהראב"ד אזיל לטעמיה דהוא מפרש דכתותי מכתת היינו כמו שאינו הילכך אתרוג של ערלה פסול אפילו ביוט"ש דהא ליכא אתרוג כלל כמ"ש בחידושי הרמב"ם בספר מעשה רקח בשם הראב"ד לענין לחי של אשרה ע"ש והר"ז ס"ל כהמפרשים דפליגי על הראב"ד דמפרשים פי' כתותי מיכתת שיעוריה דהיינו שנחשבים כנפרכים וחסרים, ולפי"ז אתרוג ביוט"ש שחסר כשר ה"ה של ערלה כשר, ואע"ג דאמרינן התם טעמא דשל ערלה פסול או מטעם שאין בה היתר אכילה או מטעם שאין בה דין ממון, עיקר הטעם הוא משום מיכתת שיעוריה דהא כתבו שם התוס' בד"ה לפי וו"ל: וא"ת אתרוג של ערלה תיפוק ליה דמכתת שיעוריה דמצותו בשריפה כו' וי"ל דודאי לא היה אלא נחלקו בהנך טעמי לענין ערלה משום דנ"מ לענין מע"ש ע"ש, ומ"ש רבינו בפי' המשניות לטובה (שם) טעמא דאתרוג של ערלה פסול וו"ל: ערלה ותרומה טמאה הם מכלל הדברים הטעונים שריפה כו' ולפיכך הוא פסול למאמר הש"י פרי דאלו אינן ראויין לאכילה בשום פנים עכ"ל אינו מובן כיון שכתב דטעונין שריפה הרי כתותי מיכתת שיעוריה א"כ למה ליה לכתוב הטעם דאלו אינן ראויין לאכילה, ומ"ש למאמר הש"י פרי קאי על מ"ש דהם מכלל הדברים הטעונים שריפה ועל מ"ש אח"כ דאלו אינן ראויין לאכילה דהא ערלה אינן ראויין לאכילה ומקרי פרי כדכתיב וערלתם ערלתו את פריו גו' אלא ה"פ כיון דהש"י אמר פרי עץ הדר מזה לומדין דאתרוג בעי שיעור כרתני כברייתא (שם לא): שיעור אתרוג קטן ד"מ אומר כאגוז ר' יהודה אומר כביצה, והיינו משום דפחות מזה לאו פרי הוא דעוד לא נגמר הפרי הילכך פסול משום מיכתת שיעוריה או דסמך על מ"ש בסוף הדר כדכתיב פרי עץ הדר והא דחסר פסול משום דלאו הדר הוא הילכך פסול במיכתת שיעוריה דהו"ל חסר, ועיין במעשה רקח ה' לולב פ"ח ה"ב מה שדחק בזה ע"ש.

הלכה יג.

אילן שננטעו בתוך הבית ועל הגג שמילאו עפר ונטע בו חייב בערלה. זה שננטעו עכו"ם עד שלא באו אבותינו לארץ פטור. אבל משבאו לארץ אף מה שננטעו עכו"ם חייב שנאמר כי תבאו אל הארץ ונטעתם משעת ביאת.

פרי ציון

(יג) **אילן שננטעו** כו' איתא בירושלמי פ"א מערלה ה"ב: רבי יוחנן בשם רבי ינאי אילן שננטעו בתוך הבית חייב בערלה ופטור מן המעשרות דכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה עכ"ל. לענין ערלה חייב דלא כתיב שדה אלא הארץ ונטעתם בכל מקום אשר יהיה נטוע בארץ משמע ולא דמי למעשרות דפטור בנטוע בתוך הבית דכתיב ביה היוצא השדה ולא היוצא בתוך הבית.

ועל הגג כו' בתשובת הרא"ש כלל ב' סי' ד' כתב בכרם הנטוע על הגג שכנה תחלה הגג בקורות גדולות ובנסתרים מדובקין זה בזה ואח"כ דצפו כלו ברובדין של אבן ומלאו עפר ונטע כרם דכל כה"ג חייב בתרומה ובערלה דחשוב מחובר לקרקע ונטוע בארץ ולא דמי לעציץ וספינה דלא הוי זרוע בארץ כרתנן בפרק בתרא דמעשרות בצלים שהשרישם בעלייה טהרו מלטמא נפלה עליהם מפולת והן מגולין הרי אלו כנטועין בשדה אלמא חזינן אפילו מפולת שנפל עליו מאליו ובעלייה הוי כנטוע בשדה כ"ש המכוין ליטע בגג דחשוב כמחובר גמור לכל מילי לערלה ולתרומה ולהכשר ולטומאה והתולש בשבת ממנו חייב ע"ש. וכתב הגר"א בביאוריו ל"ד רצ"ד ס"ק ס"ג: ראייתו של הרא"ש ממ"ש בפ"ה דמעשרות בצלים שהשרישו כו' ולמד דאף בתרומות ומעשרות חייב כמ"ש בתשובה אבל הוא תמוה דרוקא לענין טומאה אמרו ולא לתו"מ כמ"ש בתוספתא פ"ג דמעשרות ע"ש. והבין מזה הבית דוד בסי' א' דלא השיג הגר"א על הרא"ש אלא לענין תרומה ומעשר אבל על מה דמחייב בערלה לא השיג ע"ז הגר"א והטעם שיש לחלק בין תרומה לערלה הוא עפ"י הירושלמי דפ"ק דערלה: ר"י בשם ר' ינאי אילן שננטע בתוך הבית חייב בערלה ופטור מן המעשרות כו' ר"ל דגבי מעשרות שדה כתיב ובתוך הבית לאו שדה מקרי לכך הוא פטור ממעשרות ובערלה דלא כתיב שדה רק ארץ לכך אפילו נטוע בבית חייב בערלה רק דבעינן דליהוי מחובר לארץ וגג הבית כיון שהבית מחובר לארץ גם הנזרע ע"ג חשיב כמחובר ע"ש. ועיין מ"ש להשיג על דברי הבית דוד בספרי עשר תעשר בהלכה קל"ו.

זה שננטעו כו' איתא בפ"א דערלה מ"ב: עת שבאו אבותינו לארץ ומצאו נטוע פטור נטעו אעפ"י שלא כבשו עכ"ל. וכתב רבינו בפירושו אע"פ שלא כבשו ענינו אע"פ שלא כבשו כל הארץ עכ"ל. ואיתא בירושלמי על מתני' זו: ונטעתם פרט לשנטעו גוים עד שלא באו ישראל לארץ ר' הונא בשם רבי אבא דהא אמרה שורש פטור פוטר עכ"ל, דהא מתני' פוטרת את אשר נטעו הנכרים עד שלא באו לארץ ואע"פ שגדל אח"כ ברשות ישראל ביד החייב הואיל ויונק הוא משורש הפטור פטור מן הערלה. משמע דטעמא דכתיב ונטעתם הא אי לא כתב ונטעתם הו"א דחייב היינו

היינו משום מה שגדל אח"כ. אך לפי"ו לכאורה תיקשי למ"ד שורש פטור פוסר ל"ל קרא למעט נטעו גוים עד שלא באו כו' תיפוק ליה משום שורש פטור פוסר איכא למימר רמה שאמר ר' אבא הוה אמרה ה"פ דמ"ד שורש פטור פוסר לומר מכאן שאמרינן רמה שגדל אח"כ ברשות ישראל ביד החייב פטור משום שיוגך משורש הפטור. עוד איכא למימר דאיצטרין ונטעתם למעט לנטעו כו' דהו"א כיון דק"ל דא"י מוחזקת היא מאבותינו וארץ שבעה עממין מה שנטעו העכו"ם הו"ל כמו שנטעו העכו"ם ברשות ישראל וחייב בערלה כמ"ש הטורי אבן לר"ה (יג) על הא דאמרינן התם: ממחדת הפסח אכול מעיקרא לא אכול והקשה אמאי מעיקרא לא אכול הא אפילו דבר טמא אישתרי להו ב' שכבשו כ"ש חדש ותידין הא דמעיקרא לא אכול כיון דא"י מוחזקת היא הו"ל כדידהו ואמרינן בחולין (יז). כי אישתרי שלל של נכרים ידדהו לא אשתרי ע"ש. והכא הילכך הוצרכה התורה למעט דאינו אסור משום ערלה. אח"כ ראיתי שבכה"ג כתב הפרשת ררכים בדרוש התשיעי דהא דכתב דבינו בפי" מה' מע"ש דמה שנטעו הגוים עד שלא באו אבותינו פטור מערלה לאו משום דקודם שבאו ישראל לארץ לא זכו בה דהא טעם זה אינו מעלה ומודיר כלל דהא ק"ל דערלה בח"ל הלכה למשה מסיני וגבי ערלה בח"ל אין חילוק בין נטעה גוי לנטעה ישראל וא"כ אף נגימא דישאל קודם כניסתם לארץ לא זכה בה וכו' ולפ"י חשיבא מ"מ מה שנטעו הגוים עד שלא באו אבותינו לארץ אמאי פטור וכו' גרע ממה שנטעו בח"ל דאסור מהלכה אלא ודאי דהתם טעמא אחרינא איכא דכתיב כי תבאו אל הארץ ונטעתם גזירת הכתוב שתהא הנטיעה אחר הביאה ע"ש. ולפ"י קושיא ודאי ליתא אלא אדרבה הוכחה נמי איכא ומדבעינן קרא למעט דעד שלא באו אבותינו כו' פטור מערלה מוכח דא"י מוחזקת היא בידינו דאל"כ למה לי קרא למעט תיפוק לי דבלא"ה פטור מה"ת דהו"ל נטעו בח"ל ובח"ל אינו אלא מהלכה אבל אי נימא דא"י מוחזקת היא בידינו מאבותינו הילכך בעינן קרא למעט דמה שנטעו קודם ביאה פטורין, והתא"י הקשה למה השמיענו התנא הדין שאינו נוהג אלא בזמן שבאו אבותינו לארץ הא מה דהוה הוה. ותידין למאי דקיימא לן תדומה בא"י בזה"ו דרבנן דנתבטלה קדושת הארץ א"כ גם ערלה וכלאי הכרם וחדש אינו אסור דק מדרבנן א"כ יש נ"מ לע"ל במהרה כימינו ע"ש. עיין מ"ש לעיל בהלכה ג' ע"ש.

ולענ"ד גראה שאפשר לומר דנ"מ גם בזמן הזה לפי מ"ש המנחת חינוך מצוה רמ"ו לדעת רבינו דס"ל דבעודן בירו לכ"ע יש קנין לעכו"ם בא"י ורק אם חזר הישראל ולקח ממנו אין קנין ולא הוי כיבוש יחיד אם עכו"ם נטע בקרקע שלו שקנה בא"י ונטע אין הו"ל כמו ח"ל ואינו חייב בערלה אלא מהלכה אם חזר הישראל וקנה מן העכו"ם אין לוקין ע"ש. א"כ אם נימא דעכו"ם שנטע עד שלא באו אבותינו לארץ ישראל פטור ה"ה מה שנטעו העכו"ם בעודן בירו ואח"כ חזר ישראל וקנה ממנו אינו חייב בערלה מה"ת ואין לוקין על אכילת פירותיהן משום דכתיב ונטעתם ולא נטעו ביר עכו"ם. ובקומץ מנחה מצוה רמ"ו כתב דמה שהביא רבינו הדין רעת שבאו אבותינו לארץ כו' נ"מ לפ"י שבינו בפי" מה' תו"מ דמלך ישראל כ"מ שנכבש ע"פ ב"ר מרעט רוב ישראל אחר כיבוש שבעה עממים יש לו דין קדושת א"י א"כ לעתיד כשיכבוש מלך המשיח ב"ב את כל הארצות יהיה כולם דין א"י א"כ מה שיהיה נטוע קודם יהיה פטור כמו אז ע"ש. ועיין מ"ש בספרי השקפה לברכה במקור מ"א.

אבל משבאו כו' איתא בספרא פ' קדושים: כי תבואו ונטעתם פרט לשנטעו גוים

פרי הלכות ערלה ורבעי ציון פא

גוים עד שלא באו לארץ, או יכול שאני מוציא את שנטעו גוים משבאו לארץ ת"ל כל עץ מיכאן אמרו עד שבאו אבותינו לארץ ומצאו נטוע פטור. נטעו אע"פ שלא כיבשו חייב עכ"ל. הנה ראיתי להמשנה ראשונה שכתב דהא דאמרין נטעו אע"פ שלא כבשו חייב ה"ק נטעו אפילו קודם כיבוש חייב לאחר כיבוש אבל אכלו קודם כיבוש פטורין דכל ביאות שבתורה אינם אלא לאחר כיבוש וחילוק כדאיתא בספרי וכתבוהו התוס' בנדה (מו) ורש"י בכתובות (כה) וצ"ע מנ"ל דנטען קודם כיבוש חייב הא כתיב כי תבאו ונטעתם וסתם ביאה אחר כיבוש היא ע"ש. לפי דברי הספרא הנ"ל הדבר ברור דילפינן מקרא תרתי חדא דאם נטעו עכו"ם לפני שבאו אבותינו לארץ פטור מדכתיב כי תבאו ונטעתם פרט לנטעי עכו"ם עד שלא באו לארץ ומדכתיב כל עץ ילפינן נטעו בין ע"י ישראל בין ע"י עכו"ם לאחר שבאו אע"פ שלא כבשו ישראל כל הארץ דכל עץ משמע דלא קפדינן על הנוטע והכיבוש אם רק באו וכמו שכתב הקרבן אהרן דמכל עץ ילפינן דחייב אע"פ ולא תלה הדבר בנוטע דמלת כל מרבה כל הנוטעים כל עץ מאכל ע"ש.

ולפי"ז היה אפשר לומר דחייב בערלה ואסור לאכלו אפילו לפני שכבשו כל הארץ אולם מטעם אחר בעינן לומר דקודם כיבוש כל הארץ אינו אסור לאכל משום ערלה מאחר דבני' שנים שכבשו ו' שנים שחלקו היה מותר להם לאכול אפילו כתלי דחזירי אך זה תליא להשני תירוצים שבגמרא דחולין (יז). דפריך על הא דבעי רבי ירמיה אברי' בשר נחירה שהכניסו ישראל עמהן לארץ מהו אימת אילימא בשבע שכבשו השתא דבר טמא אישתרי להו דכתיב ובתים מלאים כל טוב ואמר ר' ירמיה בר אבא אמר רב כתלי דחזירי בשר נחירה מבעיא אלא לאחר מכאן ואיבעית אימא לעולם בשבע שכבשו כי אשתרי להו שלל של עכו"ם דידהו לא אישתרי ע"ש א"כ לתירוץ קמא שאין חילוק בין דידהו לשל עכו"ם גם כאן לענין ערלה מותר ולא משכחת איסור אלא אם מצניע מפירות הללו של ערלה לאחר ז' שכבשו כמ"ש הטורי אבן ברה"י (ג). ולתירוץ השני אפשר דאפילו בשבע שכיבשו ג"כ אסור משום דדידהו ועיין בתוס' רע"ק בפ"א דערלה. והספרא שסתמה וכתבה סתם נטעו אע"פ שלא כבשו חייב דמשמע מיד אפילו לפני שכבשו כולו משום דס"ל כאיבעית אימא דשל דידהו לא אישתרי וכן דעת רבינו שחל איסור ערלה משנטעו תיכף משבאו לארץ, אך צריכין להבין מדוע לא הביא רבינו דרשה דהספרא דילפינן הא דנטעו אע"פ שלא כבשו חייב מכל עץ, וכן צריכין להבין דברי הגאון וצ"ל שכתב בשנות אליהו פ"א דערלה טעמא דנטעו משבאו לארץ אע"פ שלא כבשו משום דכתיב כי תבואו ונטעתם ע"ש, ולא הביא הטעם של הת"כ משום דכתיב כל עץ כמו שדרש הת"כ ולפי גירסת האור ורוע ה' ערלה הביא נוסח הירושלמי ג"כ כמו בספרא דילפינן מכל עץ, ואיכא למימר דהגר"א לסעמיה אתי שפיר דגירסת הגר"א בת"כ לא כמו שלפינו אלא כך הוא: כי תבואו ונטעתם פרט לנטען עכו"ם עד שלא באו לארץ ולהביא את שנטעו עכו"ם משבאו לארץ מכאן אמרו עת שבאו אבותינו לארץ נטעו אע"פ שלא כיבשו חייב עכ"ל הילכך לא הביא בשנות אליהו דרשה דכל עץ מאכל והכוונה הוא כמו שכתב הגר"א בשנות אליהו וז"ל: ומשבאו גלי קרא בהדיא דאפילו נטעו כותים חייב דכתיב כי תבואו ונטעתם ואי תימא דאף משבאו בעינן נטען בעצמם ל"ל כי תבואו תיפוק ליה דאי קודם ביאה בלא"ה פטור מערלה דאיך נטעו קודם שיבואו ומדכתיב כי תבאו ונטעתם שמע מיניה מ"מ עכ"ל, ומה שהקשה המ"ר מהא שכתבו התוס' דכל ביאות שבתורה